

PROVINSIALE KENNISGEWING 119 VAN 2017

SUID AFRIKAANSE SKOLEWET, 1996 (WET NR 84 VAN 1996)

**KENNISGEWING AANGAANDE DIE VERKIESING VAN BEHEERLIGGAME
VIR OPENBARE GEWONE SKOLE
(UITGESLUIT SKOLE VIR LEERDERS MET SPESIALE ONDERWYSBEHOEFTE)**

Ek, **Mthandeni Erick Dlungwana**, Lid van die Uitvoerende Raad belas met onderwys in die Provinsie KwaZulu-Natal het ingevolge artikel 28 van die Suid-Afrikaanse Skolewet, 1996 (Wet nr 84 van 1996), soos gewysig, aangeleenthede vasgestel wat verband hou met beheerliggame, soos beoog in hierdie bylaag.

BYLAAG

Omskrywings

1. In hierdie kennisgewing het enige woord of uitdrukking waaraan 'n betekenis in die Wet toegewys is, tensy uit die samehang anders blyk, 'n soortgelyke betekenis, en beteken -

"Assistent skoolkiesbeampte" 'n persoon in diens van die Departement of beheerliggaam en deur die skoolkiesbeampte aangestel om bystand tydens verkiesings te lewer, maar wat nie die hoof van 'n skool mag wees waar verkiesings gehou word nie, en ook nie as 'n kiesbeampte by enige ander skool aangestel is nie;

"dag" 'n kalenderdag met inbegrip van Saterdag, Sondag en openbare vakansiedae;

"Departement" die KwaZulu-Natal Departement van Onderwys;

"distrikskiesbeampte" 'n senior distriksbeampte by 'n distrikskantoor wat verantwoordelik is om oor die verkiesingsproses in die distrik toesig te hou en dit te bestuur;

"eerste vergadering" 'n vergadering wat uitsluitlik gehou word vir die verkiesing van ampsdraers na afhandeling van die verkiesing van lede van die beheerliggaam;

"gekoöpteerde lede" –

- (a) lede sonder stemreg wat gekoöpteer is om die beheerliggaam by te staan om sy funksies uit te voer;
- (b) die eienaar van die privaateiendom waarop die openbare skool geleë is en wat nie oor stemreg beskik nie;

- (c) lede sonder stemreg wat gekoöpteer is op grond van hulle kundigheid met betrekking tot spesiale behoeftes in 'n gewone openbare skool wat onderrig verleen aan leerders met spesiale onderwysbehoefte; of
- (d) lede met stemreg wat gekoöpteer is in afwagting van die tussenverkiesing om uitredende ouerlede te vervang wat nie hulle termyn voltooi het nie;

"gekombineerde skool" 'n openbare skool wat leerders van grondslagfase tot senior fase of senior fase tot verdere-onderwys-en-opleidingsfase of grondslagfase tot verdere onderwys-en-opleidingsfase inskryf;

"geslote vergadering" 'n vergadering wat slegs oop is vir –

- (a) ouers vir die verkiesing van ouer;
- (b) opvoeders vir die verkiesing van opvoeders;
- (c) lede van die personeel vir die verkiesing van lede van die personeel; en
- (d) leerders van die verteenwoordigende raad van leerders;

"hoof" die opvoeder wat aangewys is of waarneem as die hoof van 'n openbare skool en belas is met die professionele bestuur en administrasie van die skool;

"Hoof van Departement" die Hoof van Departement van die Departement van Onderwys in die Provinsie KwaZulu-Natal;

"kieser" 'n ouer in die ouerkomponent, 'n opvoeder in die opvoederkomponent, 'n lid van die personeel in die lid-van-die-personeelkomponent en 'n leerder van die verteenwoordigende raad van leerderskomponent;

"lid" 'n lid van die beheerliggaam;

"Lid van die Uitvoerende Raad" die Lid van die Uitvoerende Raad belas met onderwys in die Provinsie KwaZulu-Natal;

"lid van die personeel" 'n persoon wat ingevolge die Staatsdienswet, 1994 (Wet nr 103 van 1994) of die Suid-Afrikaanse Skolewet, 1996 (Wet nr 84 van 1996), soos gewysig, aangestel is en wat nie 'n opvoeder by die skool is nie;

"Minister" die Minister van Basiese Onderwys;

"openbare skool"

- (a) 'n gewone openbare skool; of
- (b) 'n openbare skool wat onderwys lewer met 'n gespesialiseerde fokus op talent, met inbegrip van sport, uitvoerende of skeppende kunste;

"opvoeder" enige persoon wat ander persone onderrig, opvoed of oplei of wat professionele onderwysdienste by 'n openbare skool lewer met inbegrip van professionele terapie en onderwyskundige sielkundige dienste maar sluit nie 'n persoon in wat aangestel is om uitsluitlik buitekurrikulêre dienste te lewer nie;

"ouers" –

- (a) die biologiese of aanneem-ouer of wettige voog van 'n leerder;
- (b) die persoon wat wettiglik toesig oor die leerder het; of
- (c) die persoon wat onderneem om die verpligtinge van 'n persoon bedoel in paragrawe (a) en (b) met betrekking tot die leerder se opvoeding op skool te vervul;

"provinsiale kiesbeampte" 'n senior provinsiale beampte by 'n provinsiale kantoor belas om toesig oor die verkiesingsproses in die Provinsie te hou en dit te bestuur;

"skool" 'n gewone openbare skool wat leerders in een of meer grade van Graad R tot Graad 12 inskryf;

"skoolkiesbeampte" 'n skoolhoof, waarnemende skoolhoof of 'n beampte wat nie by die skool in diens is nie en wat deur die Hoof van Departement aangestel is om skoolbeheerliggaamverkiesings te behartig;

"stemreg" die reg om te stem vir –

- (e) ouers vir die ouerkomponent;
- (f) opvoeders vir die opvoederkomponent;
- (g) lid van die personeel vir die lid van die personeelkomponent; of
- (h) verteenwoordigende raad van leerders vir die leerderkomponent;

"verkiesingsdag" 'n volledige dag wat deur die skool opsy gesit is met die oogmerk om verkiesings vir 'n skoolbeheerliggaam in plaas van 'n verkiesingsvergadering te hou;

"verkiesingsmonitors" beamptes of belanghebbendes wat uit die provinsiale of distrikverkiesingstaakspanne gekies is en deur die Hoof van Departement goedgekeur is, óf as waarnemers, óf as toesighouers, óf as opsieners van verkiesing;

"verkiesingsvergadering" –

- (a) vier afsonderlike verkiesingsvergaderings wat uitsluitlik gehou is vir die benoeming en verkiesing van alleenlik ouers, alleenlik opvoeders, alleenlik lede van die personeel wat nie opvoeders is nie, alleenlik leerders van die verteenwoordigende raad van leerders, na gelang van die geval; en
- (b) 'n tussenverkiesing;

"verteenwoordigende raad van leerders" (VRL) 'n verteenwoordigende raad van leerders ingestel ingevolge artikel 11 van die Wet; en

"Wet" die Suid-Afrikaanse Skolewet, 1996 (Wet nr 84 van 1996) soos gewysig.

Samestelling van beheerliggame vir openbare skole

2. (1) Die lede van die beheerliggaam van 'n openbare skool bestaan uit die volgende lede -
 - (a) verkose lede;
 - (b) die hoof uit hoofde van sy of haar amptelike hoedanigheid; en
 - (c) gekoöpteerde lede met of sonder stemreg, na gelang van die geval.

- (2) Die verkose lede van 'n beheerliggaam bedoel in subklousule (1) bestaan uit die volgende -
 - (a) ouers van leerders by die skool, indien redelikerwys uitvoerbaar;
 - (b) opvoeders by die skool;
 - (c) lid van die personeel wat nie 'n opvoeder by die skool is nie; en
 - (d) leerders by die skool van Graad 8 of hoër gekies uit die VRL, indien van toepassing.

- (3) Die getal ouerlede, opvoederlede, lede van die personeel- en leerderlede van 'n beheerliggaam moet, afhangende van die tipe gradering van die betrokke skool, voldoen aan Skedule A van hierdie kennisgewing.

- (4) Voor enige jaarvergadering vir die verkiesing van ampsdraers, moet die beheerliggaam vasstel of daar enige toename of afname in leerdertal was soos bedoel in Skedule A, en indien daar -
 - (a) 'n toename in die inskrywings was wat 'n bykomende vakature in die beheerliggaam tot gevolg het, moet sodanige vakature slegs verklaar word indien die toename in die leerdertal tien (10) % of meer is; en
 - (b)(i) indien daar 'n afname van tien (10) % of meer in leerdertal was en sodanige afname vereis dat een of meer opvoeders en een of meer leerders van die VRL die posisie in die beheerliggaam moet ontruim, moet die opvoeder (of opvoeders na gelang van die geval) of leerder (of leerders na gelang van die geval) wat die laagste getal stemme ontvang het die posisie ontruim; of
 - (ii) indien lede behoorlik verkies is waar geen stemming plaasgevind het nie, moet die komponent wat deur die afname in inskrywing geraak word by wyse van geheime stem bepaal wie die posisie in die beheerliggaam moet ontruim.

- (5) Die toename of afname in leerdertal sal lei tot óf 'n vakature in die ouercomponent óf 'n lid van die ouercomponent wat sy of haar posisie in die beheerliggaam moet ontruim.

Ampstermyn

3. (1) 'n Beheerliggaam word vir 'n tydperk van drie (3) jaar verkies tensy anders deur die Lid van die Uitvoerende Raad bepaal.

- (2) Die Lid van die Uitvoerende Raad bepaal die ampstermyn van die beheerliggame van alle skole.
- (3) Indien die beheerliggaam -
 - (a) ses (6) maande of minder oor het voordat sy ampstermyn verstryk, kan die Lid van die Uitvoerende Raad op redelike gronde en ondanks sodanige tydperk, bepaal dat die verkiesings op 'n datum gehou word wat deur hom of haar bepaal word; of
 - (b) meer as ses (6) maande oor het voor die verstryking van sy ampstermyn, kan die Lid van die Uitvoerende Raad, na oorlegpleging met die betrokke beheerliggaam, 'n datum bepaal wanneer die verkiesings moet plaasvind, ondanks die onverstreke tydperk van sy ampstermyn.
- (4) Behoudens klousules 2(2), word alle lede, uitgesonder lede van 'n VRL, ingevolge 2(2)(d), vir 'n tydperk van drie (3) jaar verkies.
- (5) Die ampstermyn van 'n beheerliggaamlid wat 'n leerder is wat ingevolge klousule 2(2)(d) gekies is, is een (1) jaar.
- (6) Behoudens klousule 3(3), beklee 'n lid van 'n beheerliggaam sy amp tot die verstryking van die ampstermyn van die beheerliggaam of die uittredende lid.
- (7) Indien die Hoof van Departement, op redelike gronde, bepaal dat 'n beheerliggaam opgehou het om een of meer funksies ingevolge die Wet te verrig, kan die Hoof van Departement behoudens klousule 22 en 25 van die Wet, sy funksie opskort en -
 - (a) voldoende persone aanstel om al of een of meer sodanige funksies van die beheerliggaam te verrig vir 'n tydperk wat nie drie (3) maande te bowe gaan nie;
 - (b) die tydperk bedoel in subklousule (7)(a) verleng vir tydperke wat nie drie (3) maande op 'n keer te bowe gaan nie, welke gekombineerde tydperk nie een (1) jaar te bowe sal gaan nie; en
 - (c) moet verseker dat 'n beheerliggaam verkies word binne een (1) jaar na die aanstelling van die persone bedoel in subklousule 7(a).
- (8) Behoudens sub klousule (6), kan 'n lid van 'n beheerliggaam herverkies of gekoöpteer word, na gelang van die geval, na die verstryking van sy of haar ampstermyn.

Lidmaatskap van 'n beheerliggaam

4. (1) Die beheerliggaam van 'n skool bestaan uit die volgende lede -
 - (a) ouers van leerders by die skool ingeskryf waarvoor 'n beheerliggaam verkies word, bestaande uit een ouer meer as die gekombineerde totale getal lede bedoel in subklousules (1) (b), (c), (d) en (e) indien van toepassing;

- (b) 'n opvoeder of opvoeders, afhangende van die leerdertal by die skool soos aangetoon in Skedule A hierby aangeheg;
 - (c) een (1) lid van die personeel verkies deur die lede van die personeel wat by die skool in diens is waarvoor 'n beheerliggaam verkies word;
 - (d) leerders, indien van toepassing, verkies deur lede van die VRLkomende van die VRL in 'n skool met graad agt of hoër, waarvan die getal leerders bepaal word ingevolge Skedule A;
 - (e) die hoof, wat die Hoof van Departement in 'n skool in sy amptelike hoedanigheid verteenwoordig; en
 - (f) gekoöpteerde lede van die gemeenskap, indien enige, mits die getal gekoöpteerde lede nie vyf (5) oorskry nie.
- (2) 'n Beheerliggaam van 'n openbare skool wat op private eiendom geleë is, kan die eienaar van die private eiendom waarop die skool geleë is of die benoemde verteenwoordiger van sodanige eienaar, sonder enige stemreg, koöpteer.

Verkiesbaarheid

5. (1) 'n Persoon is nie verkiesbaar as lid van 'n beheerliggaam nie indien hy of sy -
- (a) geestesongesteld is en as sodanige verklaar is deur 'n bevoegde hof;
 - (b) ongerehabiliteerd insolvent is;
 - (c) skuldig bevind is aan 'n misdryf en tot gevangenisstraf gevonnissen is sonder die keuse van 'n boete vir 'n tydperk van ses (6) maande of nog nie sy of haar volle vonnistrydperk uitgedien het nie;
 - (d) as ongeskik verklaar is om met kinders te werk soos bepaal ingevolge die Kinderwet, 2005 (Wet nr. 38 van 2005), soos gewysig;
 - (e) sy of haar naam opgeneem is in die Nasionale Register vir Seksoortreders saamgestel ingevolge die Wysigingswet op Seksuele Oortredings en Verbandhoudende Aangeleenthede, 2007 (Wet nr 32 van 2007)
 - (f) 'n ouer is maar nie 'n Suid-Afrikaanse burger is nie en nie in besit van 'n permanente of tydelik verblyfpermit is nie;
 - (g) nie meer in die kategorie val van lede wat hy of sy verteenwoordig het tydens sy of haar verkiesing nie; of
 - (h) sy of haar lidmaatskap beëindig is deur die Hoof van Departement ingevolge artikel 18A van die Wet of enige ander toepaslike wetgewing.
- (2) 'n Lid ontruim sy of haar amp indien hy of sy -
- (a) nie aan die vereistes voldoen nie soos in klousule 4(1) uiteengesit;
 - (b) gediskwalifiseer word ingevolge subklousule (1);
 - (c) bedank;
 - (d) tot afsterwe kom;
 - (e) van twee (2) opeenvolgende gewone vergaderings van die beheerliggaam afwesig was sonder om skriftelik verskoning aan te bied;

- (f) van die amp onthef word ingevolge artikel 18A van die Wet; of
 - (g) geraak word deur 'n afname van meer as tien (10) % in die leerdertal soos bedoel in klousule 2(4)(b).
- (3) Die hoof moet –
- (a) ten alle tye verseker dat die beheerliggaam behoorlik saamgestel is ingevolge hierdie kennisgewing; en
 - (b) die Kringbestuurder skriftelik, binne vyf (5) nadat daar bevind is dat 'n lid nie verkiesbaar is nie, in kennis stel van 'n lid wat nie langer verkiesbaar is as lid van die beheerliggaam nie.
- (4) By ontvangs van die inligting bedoel in subklousule (3), moet die Kringbestuurder in beheer van die betrokke skool, die Distriksbeampte skriftelik en binne vyf (5) dae na ontvangs van die inligting in kennis stel van 'n lid wat nie langer verkiesbaar is as 'n lid van die beheerliggaam nie.
- (5) Die Distrikskiesbeampte moet –
- (a) binne vyf (5) dae na ontvangs van die inligting in subklousule (4) die inligting verifieer;
 - (b) indien die inligting geverifieer is, die lid in kennis stel da hy of sy nie langer verkiesbaar is as 'n lid van die beheerliggaam nie; en
 - (c) seker maak dat hy of sy sy of haar posisie ontruim.

Aanstelling van Provinsiale Kiesbeampte

6. (1) Die Hoof van Departement moet skriftelik 'n Provinsiale Kiesbeampte, 'n Adjunk Provinsiale Kiesbeampte en Assistent Provinsiale Kiesbeamptes aanstel.
- (2) Die Provinsiale Kiesbeampte moet -
- (a) verseker daar is voldoende publisiteit vir die verkiesing;
 - (b) reël vir die aanstelling van een (1) of meer beamptes in diens van die Department om tydens die verkiesing bystand te lewer as Assistent Provinsiale Kiesbeamptes;
 - (c) verseker dat daar aan wetgewing en prosedure voldoen word met betrekking tot die verkiesings;
 - (d) die hulbronne koördineer om doeltreffende en regverdige beheerliggaamverkiesings te hou;
 - (e) verseker dat die materiaal en prosedure vir die opleiding van Distriks- en Skoolkiesbeamptes en spanne in plek is en dat opleiding geskied soos beplan;
 - (f) meesters (template) van alle dokumente wat vir die verkiesing vereis word, ontwikkel en voorsien;
 - (g) geskille besleg wat met die verkiesings verband hou en nie op skool- of distriksvlak besleg kan word nie;
 - (h) 'n verkiesingskedule vir alle skole in die Provinsie opstel;
 - (i) die verkiesingsproses in die Provinsie monitor en evalueer;
 - (j) 'n databasis saamstel van beheerliggame wat hulle amp opneem;

- (k) ondersoek instel soos deur die Hoof van Departement bepaal; en
 - (l) die induksie van nuutverkose beheerliggaamlede monitor.
- (3) Die Adjunk Provinsiale Kiesbeampte en die Assistent Provinsiale Kiesbeamptes verleen bystand aan die Provinsiale Kiesbeampte met die uitvoering van sy of haar funksies en pligte.

Verkiesing van Distrikskiesbeamptes

7. (1) Die Hoof van Departement moet skriftelik 'n Distrikskiesbeampte, 'n Adjunk Distrikskiesbeampte en Assistent Distrikskiesbeamptes aanstel.
- (2) Die Distrikskiesbeampte moet -
- (a) reël vir die aanstelling van een (1) of meer beamptes van die Departement om bystand tydens die verkiesing te verleen as Assistent Distrikskiesbeamptes;
 - (b) die verkiesingsproses in die distrik koördineer;
 - (c) reël vir die aanstelling van Skoolkiesbeamptes;
 - (d) voldoening aan die verkiesingsproses verseker;
 - (e) die Skoolkiesbeamptes met raad bedien aangaande die boogde strategie en implementering van die verkiesing in die distrik en toesien dat die proses verloop soos ooreengekom;
 - (f) 'n bestuurplan opstel om die Provinsiale regulasies te implementeer;
 - (g) verseker dat elke skool oor 'n Kiesbeampte in ooreenstemming met die Provinsiale regulasies beskik, en dat Skoolverkiesingspanne daargestel word;
 - (h) verseker dat alle Kiesbeamptes wat op skoolvlak werk genoegsaam opgelei is en weet wat hulle rolle behels;
 - (i) verseker dat die alle Kiesbeamptes die Provinsiale Verkiesingskennisgewing en ander dokumente betyds ontvang;
 - (j) verseker dat verkiesingsvoorspraak gedoen is soos beplan;
 - (k) verseker dat die totale verkiesingsproses gemonitor word;
 - (l) verseker dat die name en kontakbesonderhede van die persone wat op beheerliggame verkies word op die toepaslike vorms voltooi en by die hoof en die distrikskantoor ingedien word binne ses (6) dae nadat die verkiesing plaasgevind het;
 - (m) verseker dat die datavorm van die skoolhoof ontvang en by die Distrik ingedien word binne sewe (7) dae na die eerste vergadering waartydens die ampsdraers verkies is;
 - (n) geskille besleg wat verband hou met die verkiesings wat nie op skoolvlak besleg kon word nie;
 - (o) 'n databasis ontwikkel van nuutverkose beheerliggame en die databasis aan die Provinsiale Verkiesingskoördineerder stuur; en
 - (p) 'n geskrewe distriksverslag oor verkiesings saamstel en by die Provinsiale verkiesingskoördineerder indien.
- (3) Die Adjunk Distrikskiesingsbeampte en die Assistent Distrikskiesbeamptes moet die Distrikskiesbeampte met die uitvoering van sy of haar funksies bystaan.

- (4) Die Adjunk Distrikskiesbeampte en Assistent Kiesingsbeamptes kan die distrikskiesbeampte met raad bedien aangaande enige aangeleentheid wat met die verkiesings in verband staan.

Aanstelling van Skoolkiesbeamptes

8. (1) Die Hoof van Departement moet 'n skoolkiesbeampte skriftelik aanstel vir die verkiesing van ouers, opvoeders, lede van die personeel en vir leerders van die VRL as lede van 'n beheerliggaam van 'n openbare skool.
- (2) 'n hoof mag nie as 'n Kiesbeampte aangestel word by die skool waar hy of sy in diens is nie.
- (3) Die Skoolkiesbeampte moet een (1) of meer beamptes of opvoeders in die diens van die Departement of deur die skoolbeheerliggaam in diens geneem skriftelik aanstel om bystand te verleen as Assistent Verkiesingsbeamptes.
- (4) Die Skoolkiesbeampte moet voor sit by alle verkiesingsvergaderings met inbegrip van tussenverkiesings en die verkiesing van ampsdraers vir die duur van die ampstermyn van die verkose beheerliggaam. In buitengewone omstandighede, sou die Skoolkiesbeampte nie beskikbaar wees om voor te sit by enige verkiesingsvergadering nie, moet die Hoof van Departement 'n Skoolkiesbeampte skriftelik vir daardie verkiesingsvergadering aanstel.
- (5) Die Skoolkiesbeampte en die Assistent Skoolkiesbeampte mag nie 'n kandidaat of die voorsteller of sekondant van 'n kandidaat wees nie.
- (6) Die pligte van 'n Skoolkiesbeampte is om, onder meer, -
- (f) in oorleg met die skoolhoof te verseker dat 'n kennisgewing met besonderhede van die datum, tyd en plek van die benoeming en verkiesingsvergadering opgestel word en deur die skoolhoof afgestuur word;
 - (g) te verseker dat daar 'n geskikte plek is vir die benoeming en verkiesingsvergadering;
 - (h) te verseker dat die skoolverkiesingspan kennis dra van die verkiesingsproses wat gevolg staan te word en voldoen aan die verbandhoudende wetgewing;
 - (i) in te gryp en enige geskil op die dag van die verkiesing by te lê; en
 - (j) die verkiesingsuitslae by die distrikskantoor in te dien.

Aanvaarbare gedragstandaarde vir die Provinsiale, Distriks- en Skoolkiesbeamptes

9. (1) Ondanks die aanvaarbare gedragstandaard, bevoegdhede en pligte soos voorgeskryf in die Wet asook in ander verbandhoudende wetgewing en beleidsdokumente, moet die provinsiale, distriks- en skoolkiesbeamptes -
- (a) eerlik en met waardigheid handel;
 - (b) op 'n onpartydige wyse handel;
 - (c) vertrouwd wees met die verkiesingsproses en die toepaslike wetgewing;
 - (d) die verkiesing behartig ingevolge die provinsiale voorskrifte;

- (e) met skoolbestuurders en lynbestuur saamwerk;
 - (f) die stemproses op 'n onpartydige en regverdige wyse bestuur;
 - (g) probleme wat mag opduik met beleefdheid hanteer;
 - (h) vriendelik en pligsgetrou wees; en
 - (i) nie sy of haar mandaat oorskry nie.
- (2) 'n Verkiesingsbeampte moet 'n eed of plegtige verklaring, in 'n formaat wat deur die Hoof van Departement bepaal word, onderteken voordat hy of sy die pligte van 'n Verkiesingsbeampte mag uitoefen.
- (3) Die gedrag van werknemers van die Department wat as Verkiesingsbeamptes aangestel is, word gereguleer deur die verbandhoudende departementele wetgewing en beleidsdokumente.

Kieserslys

10. (1) Die hoof moet 'n afsonderlike kieserslys vir vir elke van die volgende opstel -
- (a) ouers;
 - (b) opvoeders;
 - (c) lede van die personeel; en
 - (d) leerders van die VRL;
- (2) Die kieserslys moet soos volg opgestel word –
- (e) Die kieserslys vir ouers moet opgestel word vanaf die skooltoelatingsregister. Stemgeregtigdes is daardie persone wie se name in die toelatingsregister verskyn of wat bewys kan lewer dat hulle ouers is soos in die Wet omskryf. Slegs twee (2) ouers per leerder is geregtig om te stem.
 - (f) Die kieserslys moet al die opvoeders insluit wat by die skool in diens is.
 - (g) Die kieserslys vir lede van die personeel moet al die lede van die personeel insluit wat by die skool in diens is.
 - (h) Die kieserslys vir leerders moet al die lede van die VRL insluit.
- (3) Die volgende riglyne moet deur die hoof in aanmerking geneem word om bewys van ouerskap te bepaal ten opsigte van die persoon wat onderneem om die verpligtinge na te kom van die biologiese, aannemende, wettige voog of die persoon wat geregtig is op die versorging van 'n leerder in omstandighede waar bogenoemde steeds leef -
- (a) Die redes van die persoon wat onderneem om die verpligtinge van die bogenoemde na te kom.
 - (b) By wie die leerder tuisgaan.
 - (c) Waar die huis geleë is van die persoon wat onderneem om die verpligtinge van die biologiese, aannemende, wettige voog of die persoon wat geregtig is op versorging na te kom.

CONTINUES ON PAGE 130 - PART 2

KWAZULU-NATAL PROVINCE
KWAZULU-NATAL PROVINSIE
ISIFUNDAZWE SAKWAZULU-NATALI

Provincial Gazette • Provinsiale Koerant • Igazethi Yesifundazwe

(Registered at the post office as a newspaper) • (As 'n nuusblad by die poskantoor geregistreer)
(Irejistiwee njengephephandaba eposihhovisi)

Vol. 11

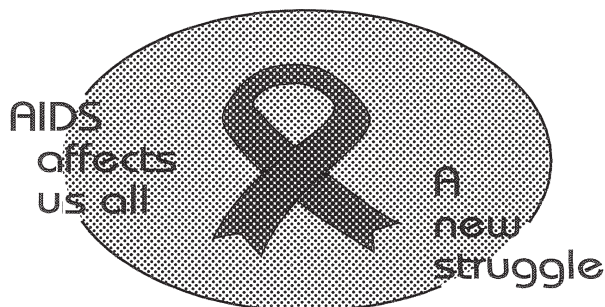
PIETERMARITZBURG

9 NOVEMBER 2017
9 NOVEMBER 2017
9 KULWEZI 2017

No. 1895

PART 2 OF 4

We all have the power to prevent AIDS

**AIDS
HELPLINE**

0800 012 322

DEPARTMENT OF HEALTH

Prevention is the cure

N.B. The Government Printing Works will not be held responsible for the quality of "Hard Copies" or "Electronic Files" submitted for publication purposes

ISSN 1994-4558

9 771994 455008

01895

- (d) Die nabyheid van die huis van die persoon bedoel in subparagraaf (3)(c) hierbo aan die skool.
 - (e) Die verpligtinge bedoel hierbo moet wyer strek as finansiële verpligtinge en oorweging moet geskenk word aan die verpligting met betrekking tot die leerder se opvoeding en die dag-vir-dag versorging en ondersteuning van die leerder.
 - (h) Die algehele betrokkenheid en verantwoordelikheid van die persoon wat onderneem om die verpligtinge na te kom van die persone bedoel in subparagraaf (3)(c) hierbo met betrekking tot die leerder.
 - (i) Indien die leerder ander broers en suster in die skool het, moet oorweging geskenk word aan wie ouerskap vir die ander broers en suster aanvaar. Die inligting wat verskaf word met betrekking tot die ander broers en susters moet vergelyk word met die inligting wat verskaf word met betrekking tot die betrokke leerder.
 - (h) Die verhouding van die persoon wat onderneem om die verpligtinge met betrekking tot die leerder na te kom.
 - (i) Die skoolhoof moet 'n redelike ondersoek in die gemeenskap doen om vas te stel wie die gemeenskap as die ouer beskou.
 - (l) Enige ander redelike verduideliking vir die persoon wat onderneem om die verpligtinge te vervul van die persone hierbo bedoel.
 - (m) Elke saak moet op eie meriete behandel word en die skoolhoof moet verseker dat daar konsekwentheid is met die neem van besluite om enige persoon as 'n ouer te aanvaar.
- (4) Die hoof van die skool moet minstens 14 dae voor die verkiesingsvergadering 'n brief opstel waarin ouers in kennis gestel word van die verkiesingsvergadering en dit moet vergesel gaan van die toepaslike vorm wat saam met die leerder aan die ouers gestuur word met die doel om die ouers uit te nooi om die huidige kieserslys te besigtig en om hulle besonderhede by die skool op te dateer, indien nodig.
- (5) Diegene wat benoemings doen en benoemdes sekondeer, moet persone wees wie se name op die kieserslys verskyn.
- (6) Enige opdatering wat met die kieserslys verband hou, moet na die hoof verwys word minstens sewe (7) dae voor die verkiesingsdatum.

Kennisgewing van benoeming en verkiesingsvergadering

11. (1) Die hoof van 'n skool wat 'n verkiesingsvergadering hou moet kennisgewings opstel wat die datum, tyd en plek van die benoeming en verkiesingsvergadering uiteensit.
- (2) Die verkiesing van die opvoederkomponent, lede van die personeel-komponent en VRL-komponent moet die verkiesing van die ouerkomponent voorafgaan.
- (3) Minstens veertien (14) dae voor die datum van die eerste verkiesingsvergadering moet die hoof van die skool afskrifte uitstuur van die kennisgewing van die verkiesing.

- (4) Die hoof moet verseker dat hy of sy –
- (a) 'n afskrif van die kennisgewing van die verkiesingsvergadering van ouers aan elke leerder by die skool oorhandig tesame met 'n mondelingse instruksie dat die kennisgewing aan die leerder se ouers oorhandig moet word, of hy of sy moet 'n afskrif van die kennisgewing per pos aan die ouers stuur;
 - (b) 'n afskrif van die kennisgewing van die verkiesingsvergadering van opvoeders aan die opvoeders oorhandig;
 - (c) 'n afskrif van die kennisgewing van die verkiesingsvergadering van lede van die personeel aan die lede van die personeel oorhandig;
 - (d) 'n afskrif van die kennisgewing van die verkiesingsvergadering van die VRL aan elke lid van die VRL oorhandig;
 - (e) sorg dat afskrifte van sodanige kennisgewings op opvallende plekke by die skool vertoon of aangebring word en op geskikte en opvallende plekke in die gemeenskap; en
 - (f) die kennisgewing op enige wyse sirkuleer wat vir die skoolgemeenskap gepas is so lank as wat dit nie die lede van die skoolgemeenskap benadeel nie.
- (5) Die hoof moet verseker –
- (a) dat die kennisgewings in die skool se taal van onderrig is en waar prakties in die huistaal van die leerders; en
 - (b) alle ouers aangemoedig word om an die verkiesing deel te neem.
- (6) Indien 'n nuwe skool tydens die termyn van die beheerliggaam tot stand kom, moet die verkiesingsvergadering van die nuwe skool binne sestig (60) dae van die totstandkoming van die skool gehou word.

Stemreg

12. (1) Elke ouer wie se naam op die kieserslys verskyn -
- (a) is geregtig om te stem vir ouerlede van die beheerliggaam; en
 - (b) beskik oor een stem ten opsigte van elke benoemde met 'n maksimum getal stemme gelyk aan die getal ouers wat verkies staan te word.
- (2) Elke opvoeder, met inbegrip van die hoof, wat by 'n skool in diens is -
- (a) is geregtig om vir opvoederlede te stem; en
 - (b) beskik oor een stem vir elke benoemde met 'n maksimum getal stemme gelyk aan die getal opvoederlede wat verkies staan te word.
- (3) Elke lid van die personeel by die skool -
- (a) is geregtig om vir 'n lid van die personeel te stem; en
 - (b) het een stem.

- (4) Indien die skool net oor een (1) lid van die personeel beskik, word daardie lid as behoorlik verkies beskou word om op die beheerliggaam te dien.
- (5) Elke lid van 'n VRL -
 - (a) is geregtig om vir leerderlede te stem; en
 - (b) beskik oor een stem ten opsigte van elke benoemde met 'n maksimum getal stemme gelyk aan die getal van leerderlede wat verkies staan te word.
- (6) By volmag stem is nie toelaatbaar nie.

Kworum vir 'n benoeming en verkiesingsvergadering

13. (1) 'n Kworum van 15 % van kiesers op die kieserslys moet teenwoordig wees voordat daar met die benoeming en verkiesingsvergadering voortgegaan kan word.
 - (2) Indien die kworum in subklousule (1) nie gekonstitueer is nie –
 - (a) moet die vergadering verdaag en 'n tweede vergadering geskeduleer word vir 'n ander dag nie minder as sewe (7) dae en nie meer as 14 dae vanaf die dag waarop die vergadering verdaag het; en
 - (b) moet die hoof van die skool voldoen aan die prosedure voorgeskryf in klousule 11(4)(a) tot (f).
 - (3) Die geskrewe benoemings wat voor die verdaagde vergadering ontvang is sal bykomend tot nuwe benoemings oorweeg word by die hergeskuleerde vergadering.
 - (4) Die kennisgewing met betrekking tot die tweede vergadering moet meld dat geen kworum vir die tweede vergadering vereis word nie.

Benoemings vir 'n verkiesingsvergadering

14. (1) Die Skoolkiesbeampte moet skriftelik 'n Assistent Skoolkiesbeampte aanstel om as sekretaris vir die vergadering te dien en om die notule vir die verrigtinge op te stel.
 - (2) Buiten die verkiesingsmonitors en die Assistent Skoolkiesbeamptes, moet die Skoolkiesbeampte nie enige persoon wat nie stemgeregtig is toelaat om 'n vergadering by te woon nie of die verkiesing van 'n persoon toe te laat wat nie as kandidaat kwalifiseer ingevolge klousule 2 nie.
 - (3) Die Skoolkiesbeampte moet kiesers versoek om bewys van identiteit voor te lê in die vorm van 'n Suid-Afrikaanse identiteitsdokument, of identiteitskaart, 'n geldige paspoort of bewys van tydelike of permanente verblyf vir nie-Suid-Afrikaanse burgers.
 - (4) Alvorens met die verkiesing van lede van 'n beheerliggaam voortgegaan word, moet die skoolkiesbeampte die volgende onder die aandag van kiesers bring -

- (a) dat die ampstermyn van die huidige skool beheerliggaam verstryk het en dat lede amptelik in kennis gestel is;
 - (b) dat die verkiesingsvergadering 'n geslote vergadering is;
 - (c) dat die bepalings van klousule 5, 'n persoon onbekwaam maak vir lidmaatskap van 'n beheerliggaam;
 - (d) die getal persone wat verkies staan te word;
 - (e) dat elke benoemde gesekondeer moet word deur 'n ouer, opvoeder, lid van die personeel of leerder van die VRL, na gelang van die geval, wat stemgeregtig is;
 - (f) dat kiesers tydens benoemings verteenwoordiging in ag moet neem en verseker dat die benoemings verteenwoordigend is van geslag, ras en, waar moontlik, benoemings insluit van persone met gestremdhede;
 - (g) dat 'n kieser een stem het vir elke vakature wat gevul staan te word; en
 - (h) dat stemming by wyse van geheime stembrief geskied; en
 - (i) dat 'n griesprosedure bestaan soos bedoel in klousule 24.
- (5) Tydens die benoemingsperiode moet die skoolkiesbeampte -
- (a) die tyd vir benoemings bepaal en toewys;
 - (b) die kiesers aangaande die tyd toegewys, inlig;
 - (c) voldoende tyd toelaat vir die benoeming van kandidate tydens die benoemingsfase; en
 - (d) aandui dat die tyd vir benoemings verstryk het.
- (6) 'n Persoon kan in sy of haar afwesigheid benoem word mits die –
- (a) voorsteller en sekondant van die benoemde by die vergadering teenwoordig is en 'n benoemingsvorm voltooi het; en
 - (b) die benoemde persoon 'n skriftelike bevestiging dat die benoeming aanvaar is aan die hoof stuur.
- (7) 'n Benoemingsvorm wat behoorlik deur die voorsteller, sekondant en die benoemde voltooi is moet binne sewe (7) dae en nie minder as vier en twintig (24) uur voor die aanvang van die vergadering deur die skoolkiesbeampte ontvang word nie.
- (8) By die vergadering kan 'n kandidaat mondelings benoem word deur -
- (a) 'n ouer van 'n leerder by die skool ingeskryf, vir 'n vakature ingevolge klousule 4(a);
 - (b) 'n opvoeder by die betrokke skool in diens, vir 'n vakature ingevolge klousule 4(b);
 - (c) 'n lid van die personeel by die betrokke skool in diens, vir 'n vakature ingevolge klousule 4(c); of
 - (d) 'n leerder van die VRL ingevolge klousule 4(d), na gelang van die geval, mits 'n ander ouer, opvoeder, lid van die personeel of 'n leerder van die VRL, na gelang van die geval, die voorstel sekondeer en die benoemde persoon die vergadering mondelings of skriftelik, indien hy of sy afwesig is, in kennis stel dat hy of sy bereid is om as lid van die beheerliggaam te dien, indien hy of sy verkies word.
- (9) 'n Skoolkiesbeampte moet -

- (a) 'n persoon wat 'n kandidaat benoem die geleentheid bied om die kandidaat aan die vergadering voor te stel en redes te gee vir die benoeming; of
 - (b) 'n benoemde kandidaat die geleentheid bied om hom- of haarsself aan die vergadering voor te stel.
- (10) Tydens die benoemings, moet die Skooldiesbeampte die benoemings oorweeg en die benoeming verwerp van enige kandidaat wat -
- (a) nie benoem is in ooreenstemming met klousule 14 nie;
 - (b) nie bekwaam is ingevolge klousule 5 nie; of
 - (c) nie die benoemingsform voltooi het nie tensy skriftelike bewys aan die skooldiesbeampte gelewer is dat sodanige benoemde gewillig sal wees om as 'n lid van die beheerliggaam te dien.
- (11) Die Skooldiesbeampte moet die name van die benoemdes aankondig wie se benoemings aanvaar is en sorg dat benoemingsvorms behoorlik voltooi word.
- (12) Indien die totale getal benoemdes wie se benoemings aanvaar is –
- (a) minder is as die getal lede vereis ten opsigte van die betrokke kategorie, moet 'n nuwe vergadering binne veertien (14) dae belê word waartydens nuwe bykomende benoemdes benoem moet word;
 - (b) gelyk is aan die getal lede vereis ten opsigte van die betrokke kategorie, moet die Skooldiesbeampte verklaar dat elke aanvaarde benoemde behoorlik verkies is; of
 - (c) die getal vakatures oorskry, moet die Skooldiesbeampte onmiddellik na die sluiting van die benoemings, die name van die kandidate op 'n geskikte swartbord of enige ander oppervlakte wat skoon en sigbaar is vir elkeen wat by die vergadering teenwoordig is, neerskryf en die stembriewe voorberei.
- (13) By 'n skool waar daar een lid van die personeel is, moet die Skooldiesbeampte daardie lid mededeel dat hy of sy behoorlik op die beheerliggaam verkies is.

Stemmery by die verkiesingsvergadering

15. (1) Elke kieser het een (1) stem vir elke vakante posisie wat gevul staan te word op die beheerliggaam.
- (2) Die Skooldiesbeampte moet stembriewe voorberei en moet -
- (f) verseker dat elke stembrief die skoolstempel op het of enige ander onderskeidende kenmerk wat voorkom dat daar met die stembriewe gepeuter word; en
 - (g) die verkiesingsproses verduidelik, die maksimum getal benoemdes waarvoor gestem staan te word, vermeld, asook hoe om die stem te registreer deur of 'n kruisie (x) te maak, nommers te gebruik of deur name te skryf.

- (3) 'n Kieser moet die naam of name van die kandidaat of kandidate wat deur hom of haar verkies word op die stembrief aandui wat deur die Skoolkiesbeampte verskaf word ingevolge subklousule (2)(b).
- (4) 'n Persoon wat geregtig is om te stem moet sy of haar stem in die geheim op die stembrief aanbring en die opgevoede stembrief in 'n boks of ander geslote houer plaas wat vir hierdie doel verskaf is.
- (5) 'n Persoon wat nie in staat is om sy stem op die stembrief te merk nie soos bedoel in subklousule (3), kan 'n mondelingse versoek vir hulp aan die Skoolkiesbeampte of die Assistent Skoolkiesbeampte rig om sy of haar stem op die stembrief langs die gepaste kandidaat te merk.
- (6) Die Skoolkiesbeampte moet enige persoon met 'n gebrek bystaan of enige persoon wat om enige rede nie in staat is om sy stem te merk nie.
- (7) Die versoek om bystand en die voltooiing van die stembrief bedoel in subklousule (3) moet in privaatheid gedoen word in 'n gebied wat deur die Skoolkiesbeampte vir daardie doel geormerk is maar binne die gebied waar die stemmery plaasvind.
- (8) Indien 'n stembrief per abuis bederf word terwyl die persoon sy of haar stem uitbring, moet die Kiesbeampte –
 - (a) 'n nuwe stembrief met dieselfde nommer as die bedorwe stembrief aan die persoon uitreik en die word "duplikaat" op die nuwe stembrief aanbring;
 - (b) die bedorwe stembrief bewaar en dit duidelik as "bedorwe" merk;
 - (c) rekord hou van al die bedorwe stembriewe op die betrokke vorm; en
 - (d) die rekord van bedorwe stembriewe en die stembriewe tesame met ander verkiesingsdokumente bewaar.
- (9) Die Skoolkiesbeampte moet 'n stembrief verwerp -
 - (a) wat sonder 'n skoolstempel of die onderskeidende kenmerk bedoel in subklousule 2(a) is;
 - (b) met meer kruisies (x) gemerk as die getal vakatures op die beheerliggaam;
 - (c) met die naam van 'n persoon of persone wat nie benoem is nie; of
 - (d) wat op so wyse voltooi is dat dit onseker is in watter benoemde of benoemdes se guns die die stem uitgebring is.
- (10) Nadat al die kiesers hulle stemme uitgebring het, moet die Skoolkiesbeampte en die Assistent Skoolkiesbeamptes die stemme tel in die teenwoordigheid van drie (3) waarnemers aangestel deur diegene wat die vergadering bywoon om die telproses waar te neem.

- (11) In die geval van 'n gelykopuitslag tussen kandidate na 'n verdere stemming, moet die Skoolkiesbeampte die dooiepunt oplos deur 'n muntstuk op te skiet en die wenner bepaal deur 'n keuse tussen kop of stert.
- (12) Die Skoolkiesbeampte moet die uitslae tydens die verkiesingsvergadering aankondig en die kandidate wat die meeste stemme op hulle verenig het as die verkose lede van die beheerliggaam verklaar.
- (13) Die getal stemme wat 'n persoon in hierdie verkiesing behaal, bepaal nie die uitkoms van die verkiesing van ampsdraers wat ingevolge klousule 16 verkies word nie.
- (14) Die Skoolkiesbeampte moet die aandag van die leerders op die voorskrifte van artikel 32 van die Wet vestig wat die status van minderjariges op die beheerliggaam uiteensit.

Verkiesing van ampsdraers

16. (1) Die Skoolkiesbeampte kan 'n vergadering belê met die uitsluitlik doel om ampsdraers te verkies op die dag van ouers se verkiesingsvergadering indien -
 - (a) die veertien (14)-dae-kennisgewing ingevolge klousule 11(3) wat uitgereik is aan ouers, opvoeders, lede van personeel en leerders van die VRL inligting bevat het dat die vergadering vir die verkiesing van ampsdraers sal plaasvind op die dag van die ouerverkiesing; en
 - (b) daar aan die kworumvereistes van die eerste vergadering voldoen is.
- (2) Indien die vergadering vir die verkiesing van ampsdraers nie plaasvind ingevolge subklousule (1) nie, moet die Skoolkiesbeampte die eerste vergadering van die beheerliggaam belê binne sewe (7) dae na die datum van die ouers se verkiesingsvergadering.
- (3) Die Skoolkiesbeampte sit voor by enige vergadering wat belê word vir die verkiesing van ampsdraers. Voor die verkiesing van ampsdraers moet die Skoolkiesbeampte die lede van die beheerliggaam inlig aangaande –
 - (a) die verantwoordelikhede van ampsdraers; en
 - (b) die nodigheid om te verseker dat verteenwoordiging in aanmerking geneem word by die verkiesing van ampsdraers.
- (4) By die eerste vergadering van die beheerliggaam moet die lede by wyse van geheime stemming 'n -
 - (a) voorsitter;
 - (b) onder-voorsitter;
 - (c) tesourier; en
 - (d) sekretaris kies.
- (5) Slegs 'n ouerlid wat nie by die skool in diens is nie is verkiesbaar in die posisie van voorsitter en adjunk-voorsitter van die beheerliggaam.

- (6) Die ampstermyn van ampsdraers is een (1) jaar.
- (7) Na die verstryking van die ampstermyn van ampsdraers moet die Skoolkiesbeampte die verkiesing van die ampsdraers vir die volgende termyn hou.
- (8) 'n Ampsdraer kan herverkies word na die verstryking van die ampstermyn.
- (9) Op versoek van die beheerliggaam kan die hoof 'n lid van sy of haar personeel aanwys om die tesourier en sekretaris van die beheerliggaam by te staan.
- (11) Waar, weens enige rede, die amp van een van die ampsdraers vakant raak, moet die beheerliggaam by die eerste vergadering nadat die vakature ontstaan het een van sy lede verkies om die vakature te vul vir die onverstreke tydperk van sy voorganger.
- (12) Die hoof moet, binne 14 dae na die verkiesing, die Hoof van Departement voorsien van die besonderhede van die nuwe ampsdraers met inbegrip van name, identiteitnommers, telefoon- of selnommers, faksnommers, adresse en e-posadresse, soos van toepassing.

Oorhandigingsproses

17. (1) Binne veertien (14) dae na die verkiesing van ampsdraers, moet die hoof van 'n skool, 'n verteenwoordiger van die Hoof van Departement in die beheerliggaam, die oorhandigingsproses bestuur.
- (2) Die uittredende ampsdraers van die skoolbeheerliggaam moet aan die nuutverkose ampsdraers alle dokumente oorhandig wat met die skoolbeheerliggaam verband hou.
- (3) 'n Goedgekeurde oordragsertifikaat wat die minimum dokumente aantoon wat oorhandig moet word, moet uitgereik word en deur beide die uittredende en inkomende voorsitters onderteken word.
- (4) Die hoof van 'n openbare skool moet binne veertien (14) dae na die verkiesing van ampsdraers 'n behoorlik voltooide oordragsertifikaat aan die Distriksverkiesingbeampte besorg.

Daglange verkiesing

18. (1) 'n Skool kan, indien daar dwingende redes bestaan en by wyse van 'n resoluëie van sy beheerliggaam, kies om daglange verkiesings te hou in plaas van om 'n verkiesingsvergadering te hou indien -
 - (a) die afwyking in die beste belang van die skoolgemeenskap is en optimale deelname van kiesers in die stemproses sal verseker;
 - (b) die afwyking nie onregverdig diskrimineer teen enige kiesre of groep kiesers nie; en
 - (c) voldoende voorsiening gemaak word vir die benoemingsproses.

- (2) Waar 'n skoolbeheerliggaam 'n keuse vir 'n daglange verkiesing maak, moet die hoof van die skool –
 - (a) minstens 21 dae voor die uitsending van 'n verkiesingskennisgewing skriftelik by die Hoof van Departement aansoek doen om toestemming vir die verkiesingsdag;
 - (b) dwingende redes aanvoer vir die keuse vir 'n daglange verkiesing in plaas van 'n verkiesingsvergadering;
 - (c) bewys lewer van die beskikbaarheid van monitors en 'n verkiesingspan vir die totale duur van die verkiesingsdag;
 - (d) bewys lewer van hulbronne beskikbaar om die benoemings- en verkiesingsproses vir die hele dag uit te voer; en
 - (e) bewys lewer dat die onderrig- en leerproses by die skool nie onderbreek of daarmee ingemeng sal word weens die daglange verkiesing nie.
- (3) Alvorens toestemming vir 'n daglange verkiesing by enige skool verleen word, moet die Hoof van Departement die bepalings van subklousule 18(2) oorweeg en hom- haarself tevrede stel dat die bepalings daarvan deur die skool nagekom is.
- (4) Die besluit van die Hoof van Departement moet aan die skool meegedeel word binne 14 dae na ontvangs van die skool se aansoek.
- (5) Die skoolkiesbeampte moet – voor die verkiesingsdag – verseker dat –
 - (a) die skool oor die skriftelike goedkeuring van die Hoof van Departement beskik om 'n daglange verkiesing te hou;
 - (b) 'n program in plek is vir die verkiesingsdag;
 - (c) al die benoemdes hulle profiele aan die skool gestuur het en het dit gereed is om buite die stemlokaal opgesit te word;
 - (d) die sluitingstyd waarnememers en die verkiesingspan in staat sal stel terug huis toe te reis; en
 - (e) teen sluitingstyd iemand by die plek beskikbaar het vir die veilige bewaring van al die dokumente wat vir die verkiesings gebruik is.

Benoemings vir die daglange verkiesing

- 19. (1)** In die geval waar toestemming aan 'n skool verleen is deur die Hoof van Departement om 'n daglange verkiesing te hou, moet die volgende benoemingsproses gevolg word -
- (a) die hoof moet kennisgewings opstel rakende die benoemingsvergadering en die datum, plek en tyd vir die benoemingsvergadering meld; en
 - (b) die kennisgewing vir die benoemingsvergadering vir ouers moet versprei en vertoon word op opvallende plekke by die skool en in die gemeenskap minstens 21 dae voor die datum van die daglange verkiesing

-
- (2) Die hoof moet verseker dat –
- (a) 'n harde kopie van die benoemingsvergadering oorhandig word aan elke leerder minstens 21 dae voor die voorgestelde verkiesingsdag tesame met 'n mondelingse instruksie dat die kennisgewing en die benoemingsvorm aan hulle ouers oorhandig moet word; of
 - (b) alternatiewelik, moet 'n afskrif van die kennisgewing en die benoemingsvorm per pos aan die ouers van elke leerder gestuur word minstens 21 dae voor die datum van die daglange verkiesing; of
 - (c) 'n kombinasie van die twee kennisgewingmetodes gebruik word op voorwaarde dat ouers en lede van die gemeenskap nie benadeel word nie; en
 - (d) die kennisgewing en die benoemingsvorm waar moontlik in die skool se taal van onderrig en in die huistaal (tale) van die leerders is om optimale deelname te verseker.
- (3) Die kennisgewing moet die ouers in kennis stel dat die benoemingsvorm deur die kandidaat, voorsteller en sekondant voltooi en onderteken moet word en aan die skool terugbesorg word veertien (14) dae voor die die benoemingsvergadering en moet die profiel insluit bedoel in subklousule (7).
- (4) Tydens die benoemingsvergadering, moet die Skoolkiesbeampte voldoen aan die klousule wat verband hou met die kworum en benoemingsproses bedoel in klousules 13 en 14.
- (5) 'n Kandidaat kan slegs benoem en geseondeer word deur 'n persoon wat aan dieselfde verteenwoordigende ledekategorie behoort as die kandidaat.
- (6) Die Skoolkiesbeampte moet verseker dat enige persoon wat geskik is om benoem te word en wat graag benoem wil word vry is om deel te neem aan die benoemingsproses en enige sodanige persoon moet hul profiel indien en die volgende meld -
- (a) sy of haar naam en van;
 - (b) die name en grade van sy of haar kinders in die skool;
 - (c) sy of haar beroep, ondervinding en vaardighede;
 - (d) 'n verklaring wat aantoon dat hy of sy kwalifiseer om 'n lid van die beheerliggaam te wees soos bedoel in klousule 4; en
 - (e) sy of haar kort verklaring wat die waarde aantoon wat sy of hy tot die skool kan toevoeg.
- (7) By die benoemingsvergadering moet die Skoolkiesbeampte profiele van al die benoemdes versoek.
- (8) Na die benoemings, moet die Skoolkiesbeampte die benoemings oorweeg en die benoeming van enige kandidaat verwerp –
- (a) wie se benoeming nie geseondeer is nie;
 - (b) wie nie geskik is vir verkiesing nie; en
 - (c) wie nie die benoemingsvorm en die profiel soos vereis voltooi het nie.
 - (d) wie nie 'n bereidwilligheid aangedui het om op die beheerliggaam te dien nie.

- (9) Indien die totale getal benoemdes minder is as die getal lede wat op die beheerliggaam vereis word, moet 'n kennisgewing aan ouers gestuur word waarin verdere benoemings versoek word.
- (10) Indien die getal benoemings gelyk is aan die getal benoemdes wat op die beheerliggaam vereis word, moet die Sskoolkiesbeampte verklaar dat al die benoemdes behoorlik verkose lede is en dat die verkiesingsdag nie meer nodig is nie.
- (11) Die hoof moet binne sewe (7) dae na die benoemingsproses die ouers skriftelik in kennis stel van die uitslag van die benoemingsvergadering bedoel in subklousule (10) en die ouers in kennis stel dat 'n verkiesingsdag nie meer nodig is nie.
- (12) Indien die getal benoemdes meer is as die getal lede wat op 'n beheerliggaam vereis word, moet die hoof die ouers skriftelik in kennis stel van die name en van die profiele van die kandidate wie se benoemings aanvaar is. 'n Daglange verkiesing moet daarna plaasvind by wyse van 'n geheime stem.
- (13) Die hoof moet die profiele van die benoemdes minstens sewe (7) dae voor die daglange verkiesing aan die ouers beskikbaar stel.
- (14) Geen persoon mag pogings aanwend om die benoemingsproses op so 'n wyse te organiseer dat slegs die vereiste getal lede benoem word ten einde die verkiesingsproses te vermy, en enige sodanige handeling sal geag word 'n verkiesingsongewildheid te wees soos bedoel in klousule 24.

Stemmery by die daglange verkiesing

20. (1) Kennisgewing van die daglange verkiesing moet aan ouers uitgereik word veertien (14) vanaf die benoemingsvergadering.
- (2) Stemmery is by wyse van 'n geheime stem en die volgende stemproses is van toepassing -
 - (a) alle stemgeregtigde kiesers wie se name op die kieserslys moet gevind word en op die lys afgemerkt word;
 - (b) kiesers wat spesiale aandag verg met inbegrip maar nie beperk tot bejaardes, gestremdes of verwagte vroue moet bystand ontvang op so wyse dat ander kiesers nie benadeel word nie;
 - (c) kiesers wie se name nie op die kieserslys vir daardie skool verskyn nie sal nie toegelaat word om te stem nie;
 - (d) all die stemmery se geldigheidstake moet verrig word vir elke stemgeregtige kieser wat die stemlokaal besoek het (i.e. die kieser se naam word op die kieserlys afgemerkt);
 - (e) kiesers wat enige van die geldigheidstoetse druipt, sal nie toegelaat word om te stem nie;
 - (f) alle kiesers word uitgereik met die korrekte stembriewe;

- (g) versoek vir bystand deur enige kieser wat nie in staat is om hulle stem op die stembriewe te maak vir welke rede ookal moet stiptelik aandag kry;
 - (h) die verkiesingsproses en personeel word gemonitor op 'n wyse wat voldoende inligting verskaf vir bewaring en vir tydige ingryping indien nodig;
 - (i) besware van kiesers word aangeteken en besleg in ooreenstemming met die geskilbeslegtingsproses;
 - (j) interaksie met kiesers, personeel en enige ander rolspeler is inklusief, onpartydig, met respek vir menswaardigheid en die bevordering van verdraagsaamheid;
 - (k) moontlike of werklike probleme word geïdentifiseer en ontleed in terme van die impak op die verkiesingsproses en moontlike oplossings;
 - (l) oplossings vir probleme moet geregverdig word deur die omstandighede en moet geskik wees om die probleem doeltreffend aan te spreek;
 - (m) die wyse van probleemoplossing moet die gladde bestuur van die stemlokaal verseker, die beginsel van vry en regverdige verkiesing eer en onder geen omstandighede 'n stemgeregtigde kieser van sy stem ontnem nie; en
 - (n) die kiesproses en -prosedure is oop vir waarnemers, behoorlik benoemde ouers wat die proses moet monitor sonder om met die verkiesings in te meng.
- (3) Die skoolkiesbeampte kan sy inisiatief gebruik indien daar geen amptelik stembus is nie. Die stembus moet verseël word nadat waarnemers erken het dat dit leeg is.

Kworum vir 'n daglange verkiesing

21. (1) Die Skoolkiesbeampte moet die tyd vir die begin en sluiting vir die uitbring van stemme bepaal en moet hierdie tye in die kennisgewing aan die ouers meld.
- (2) Die Skoolkiesbeampte moet verseker dat die gemerkte stembriewe voldoen aan die vereiste kworum van vyftien (15)% ten einde vir die tellery om te begin.
- (3) Indien die peiling nie die vereiste vyftien (15%)-kworum bereik nie moet daar nie met die tellery 'n aanvang geneem word nie. In welke geval daar op 'n ander dag deur die hoof van die skool besluit moet word vir 'n daglange verkiesing en sodanige datum moet aan die ouerliggaam meegedeel word binne sewe (7) dae na die daglange verkiesing.
- (4) Die geskrewe benoemings ontvang voor die verdaagde daglange verkiesing moet bykomend tot enige nuwe skriftelike benoeming oorweeg word vir die hergeskeduleerde daglange verkiesing.
- (5) Die volgende daglange verkiesing moet gehou word binne veertien (14) dae van die datum van die verdaagde verkiesing.
- (6) Tydens die tweede daglange verkiesing moet die tel van gemerkte stembriewe voortgaan nadat die stemmery gesluit het ongeag of daar 'n kworum gekonstitueer is of nie.

Tel van stembriewe

22. (1) Indien daar aan die vyftien (15)%-peiling voldoen is of indien dit die tweede daglange verkiesing is, moet die Skoolkiesbeampte verseker dat –
- (a) die telproses oop is vir waarnemers en die kandidate;
 - (b) alle besware teen die telproses akkuraat aangeteken word;
 - (c) die name van elke kandidaat en die getal stemme uitgebring vir elke kandidaat word hoorbaar aangekondig vir die waarnemers;
 - (d) die vorm wat die getelde stembriewe aandui, voltooi is; en
 - (e) die uitslagstrokie geteken word.
- (2) Die Skoolkiesbeampte moet 'n stembrief verwerp –
- (a) wat sonder die skoolstempel is of die onderskeidende kenmerk;
 - (b) met meer kruisies (x) gemerk is as die getal vakatures op die beheerliggaam; of
 - (c) met die naam van 'n persoon of persone wat nie benoem is nie; of
 - (d) op so 'n wyse voltooi is dat dit onseker is vir welke benoemde of benoemdes 'n stem uitgebring is.
- (3) In die geval waar die getal stemme uitgebring vir twee of meer kandidate gelyk is en dit die uitslag van die stemming raak, moet die Skoolkiesbeampte deur middel van loting of die opskiet van 'n muntstuk die gelykop-uitslag tussen kandidate beredder. Die proses moet openlik en met die toestemming van die kandidate geskied.
- (4) In die geval waar 'n verkiesingsbeampte 'n stembrief verwerp het soos bedoel in subklousule (2), moet die Skoolkiesbeampte 'n rede gee vir al die kandidate teenwoordig en hy of sy moet die kandidate 'n geleentheid gee om die stembrief te besigtig indien hulle dit verlang.
- (5) Enige kandidaat teenwoordig kan beswaar aanteken teen die besluit van die Skoolkiesbeampte tydens die tel- of verwerpproses maar die skoolkiesbeampte moet die finale besluit neem.
- (6) 'n Aantekening van sodanige beswaar moet op die agterkant van die stembrief wat betwis word aangebring word en aangetoon word in die verkiesingsverslag van die Skoolkiesbeampte.
- (7) Indien daar 'n geskil is wat die verkiesingsbeampte nie kan besleg nie, moet die geskilbeslegtingsproses bedoel in klousule 24 gevolg word.
- (8) Die Skoolkiesbeampte moet die uitslag aan die kandidate en waarnemers teenwoordig bekendmaak en verklaar dat die kandidate wat die meeste stemme op hulle verenig het die verkose lede van die beheerliggaam is en moet die suksesvolle kandidate dienooreenkomstig inlig.

- (9) Alle dokumente wat met die verkiesingsproses verband hou moet duidelik deur die Skoolkiesbeampte gemerk word, hy of sy moet die verkiesingsdatum aantoon en die inhoud daarvan noteer en sodanige dokumente moet veilig by die skool bewaar word vir minstens die duur van die ampstermyn van die beheerliggaam.

Toepassing van hierdie kennisgewing

23. Tensy spesifiek anders bepaal in hierdie kennisgewing, is alle aangeleenthede waarvoor in hierdie kennisgewing voorsiening gemaak is en verband hou met die verkiesingsvergadering van beheerliggame van toepassing op skole wat besluit op 'n daglange verkiesing.

Geskilbeslegting

24. (1) Die Skoolkiesbeampte moet 'n besluit neem oor alle aangeleenthede rakende die benoeming en verkiesing van benoemdes ingevolge al die kategorieë.
- (2) Alle geskille wat verband hou met die verkiesingsproses moet aan die Skoolkiesbeampte gerapporteer word.
- (3) Die Skoolkiesbeampte moet poog om alle geskille op 'n billike en regverdeige wyse te besleg. Sy of haar besluit tydens die verkiesing is finaal.
- (4) 'n Kieser of persoon wat 'n kandidaat in 'n beheerliggaamverkiesing was en wat ongelukkig is met 'n besluit van die skoolkiesbeampte kan 'n skriftelike grief indien by die Distriksverkiesingsbeampte binne sewe (7) dae na die verkiesingsvergadering indien daar 'n beskuldiging is dat die voorgeskrewe prosedure nie tydens die verkiesingsproses gevolg is nie.
- (5) (a) Indien 'n kieser of persoon wat 'n kandidaat in die beheerliggaamverkiesing was oor enige kennis of inligting beskik aangaande enige ongeruimdheid wat met die verkiesing verband hou, kan hy of sy binne sewe (7) dae na die die verkiesings die distrikskiesbeampte skriftelik inlig oor die ongeruimdheid.
- (b) Indien enige ongeruimdheid buite die sewe (7) dae tydperk ingedien word, maar binne negentig (90) na die verkiesing, moet die distriksverkiesingsbeampte die klagte ondersoek en toepaslike stappe neem.
- (c) Enige klagte wat na afloop van die negentig (90) dae ontvang word, sal slegs ondersoek en daarmee gehandel word deur die distriksdirekteur indien hy of sy deur die Hoof van Departement daartoe versoek word.
- (6) By ontvangs van die klagte, grief of inligting aangaande ongeruimdheid, moet die distriksverkiesingsbeampte sy adjunk of Assistent verkiesingsbeampte aanstel om binne 14 dae ondersoek te doen en 'n aanbeveling aan hom of haar te maak.
- (7) Die Distriksverkiesingsbeampte kan na die ondersoek 'n verkiesing ongeldig verklaar en 'n herverkiesing uitroep indien hy of sy oortuig is -
- (a) die voorgeskrewe prosedure is nie gevolg nie; of

- (b) ongeruimdheid het plaasgevind tydens die verkiesingsproses; en
 - (c) die uitkoms van die verkiesing anders sou wees indien die ongeruimdheid nie gepleeg is nie of indien die voorgeskrewe prosedure gevolg is.
- (8) Indien enige kieser of persoon wat 'n kandidaat in die beheerliggaamverkiesing gegrief is deur die besluit van die Distriksverkiesingsbeampte, kan hy of sy teen sodanige besluit appelleer na die Hoof van Departement binne 14 dae na ontvangs van die besluit van die Distriksverkiesingsbeampte.
- (9) Die Hoof van Departement moet –
- (a) binne sewe (7) dae na ontvangs van die appèl, die appèl na die Provinsiale Verkiesingsbeampte verwys;
 - (b) die Provinsiale Verkiesingsbeampte versoek om 'n ondersoek te doen en 'n verslag met aanbevelings op te stel binne 14 dae nadat die appèl na die Provinsiale Verkiesingsbeampte verwys is; en
 - (c) die aanbevelings in die verslag bedoel in subklousule (9)(b) oorweeg, 'n bevinding maak en sy of haar besluit skriftelik aan die appellant en die Distrikskiesbeampte kommunikeer binne 14 dae na die ontvangs van die verslag van die Provinsiale Kiesbeampte.
- (10) Die besluit van die Hoof van die Department is finaal.

Prosedure na die verkiesing

- 25. (1)** Na afloop van die verkiesing en aanstelling van lede van 'n beheerliggaam, moet die skoolhoof –
- (a) binne sewe (7) dae na die verkiesingsvergadering, elke verkose en aangestelde lid van sy of haar verkiesing of aanstelling in kennis stel en sodanige kennisgewing moet per faks, pos, e-pos gestuur word of per hand afgelewer word;
 - (b) die Distrikskiesbeampte skriftelik in kennis stel van die besonderhede van die verkiesing en aanstelling met inbegrip van die datum van die verkiesing, name, identiteitsnommers, telefoonnommers, faksnommers en adresse van alle verkose en aangestelde lede;
 - (c) alle dokumente met inbegrip van stembriewe wat by sodanige verkiesing gebruik is, in koeverte plaas en die koeverte verseël;
 - (d) die veilige bewaring van alle dokumente met betrekking tot die verkiesing vir ten minste die duur van die ampstermyn van die beheerliggaam verseker;
 - (e) aan die Distriksdirekteur afskrifte van al die verkiesingsdokumente stuur vir veilige bewaring vir die tydperk van die Beheerliggaam se ampstermyn;
 - (f) aan die Distriksdirekteur die voorgeskrewe vorm stuur wat die name en adresse van die persone verkies en aangestel as lede van die beheerliggaam bevat;
 - (g) aan die Distriksdirekteur óf 'n onbetwiste verkiesingsverklaring stuur óf 'n verklaring van die geskille op die voorgeskrewe Verkiesingverklaringsform;
 - (h) verseker dat die datavorm wat die besonderhede van elke lid van die behoorlik verkose beheerliggaam weerspieël aan die Distriksdirekteur gestuur word binne 14 dae na kennisgewing van die uitslag van die verkiesing; en

- (i) die Distrikdirekteur inlig aangaande enige verandering in lidmaatskap van die beheerliggaam binne veertien (14) dae na die veranderinge om te verseker dat die databasis op datum is.

Tussenverkiesing

26. (1) 'n Vakature ontstaan in 'n beheerliggaam indien 'n lid -
- (a) skriftelik bedank;
 - (b) tot afsterwe kom;
 - (c) onbevoegd raak soos bedoel in klousule 5.
 - (d) afwesig is van een of twee opeenvolgende gewone vergaderings van die beheerliggaam sonder om 'n skriftelike verskoning vir die afwesigheid aan te bied.
 - (e) uit die amp ontslaan word ingevolge die bepalings van 'n gedragskode bedoel in artikel 18A van die Wet; of
 - (f) nie langer deel is van die kategorie van lede wat hy of sy verteenwoordig het tydens die verkiesing.
- (2) 'n Vakature moet verklaar word indien daar 'n toename in die leerdertal van tien (10) % of meer is soos bedoel in klousule 2(4)(a).
- (3) 'n tussenverkiesing moet gehou word wanneer -
- (a) die getal ouers van 'n beheerliggaam verminder is tot 'n getal gelyk aan of minder as die totaal van die ander lede van die beheerliggaam;
 - (b) 'n lid van die kategorie van lede van 'n beheerliggaam bedoel in artikel 24 van die Wet nie meer op die beheerliggaam verteenwoordig word nie.
- (4) Die Skoolkiesbeampte moet 'n tussenverkiesing hou binne negentig (90) dae nadat die vakature ontstaan het.
- (5) Indien die getal ouers op enige stadium minder is as die aantal bedoel in Skedule A, moet die beheerliggaam hangende die tussenverkiesing tydelik ouers met stemreg koöpteer.
- (6) Indien 'n vakature meer as ses (6) maande voor die verstryking van die ampstermyn van 'n beheerliggaam ontstaan, moet die Skoolkiesbeampte 'n tussenverkiesing hou deur die prosedures soos uiteengesit in klousule 11 te volg.
- (7) Indien 'n vakature minder as ses (6) maande voor die verstryking van die ampstermyn van 'n beheerliggaam ontstaan as 'n gevolg van die uittrede van 'n lid, moet die betrokke kategorie van lede wat deur die vertrek geraak word deur 'n meerderheidstem 'n persoon koöpteer om die vakature vir die res van die ampstermyn van die beheerliggaam te vul;
- (8) 'n Gekoöpteerde lid bedoel in subklousule (7) neem die stemreg van die uitredende lid oor.

- (9) 'n Lid verkies in ooreenstemming met hierdie paragraaf in hierdie klousule bly in die amp vir die onverstreke ampstermyn van sy of haar voorganger mits hul steeds geskik is.

Beheerliggaam wat twee of meer skole bedien

27. (1) 'n Lid van die Uitvoerende Raad kan bepaal dat die beheer van twee (2) of meer openbare skole moet setel in 'n enkele beheerliggaam indien dit in die beste belang van onderwys by die betrokke skole is.
- (2) Die lid van die Uitvoerende Raad mag nie kragtens subklousule (1) optree nie tensy hy of sy -
- (a) kennis in die *Provinsiale Koerant* gegee het van sy of haar voorneme om sodanig op te tree;
 - (e) belanghebbende partye 'n geleentheid gegee het om skriftelike voorleggings binne 'n periode van dertig (30) dae in te dien; en
 - (c) al sodanige voorstelle oorweeg het.

Ontbinding van 'n beheerliggaam

28. (1) Die Lid van die Uitvoerende Raad kan 'n beheerliggaam ontbind indien -
- (a) die skool disfunksioneel, gesluit, gedeeltelik ontbind, 'n gesondheidsrisiko is of die veiligheid van enige persoon by sodanige skool in die gedrang kom;
 - (b) 'n samesmelting, sluiting, verdeling van 'n skool of enige ander herorganisasie van die skool plaasvind;
 - (c) hy of sy van mening is dat die beheerliggaam nie langer verteenwoordigend is van die gemeenskap waarvoor die skool tot stand gebring is nie; of
 - (d) weens swak bestuur, die skool disfunksioneel geword het en die proses van onderwys en leer nie langer by die skool onderneem kan word nie.
- (2) By oorweging van 'n mosie van wantroue wat deur nie minder nie as vyftien (15) % van die ouers op die ouerkieserslys by 'n algemene vergadering van ouers aangeneem is nie, kan die Lid van die Uitvoerende Raad 'n beheerliggaam ontbind.
- (3) Die Lid van die Uitvoerende Raad kan enige skoolbeheerliggaam ontbind wat 'n skool onregeerbaar, disfunksioneel gemaak het, of vir enige ander rede wat hy of sy goeddink en in die belang van onderwys in die Provinsie is.
- (4) Die lid van die Uitvoerende Raad mag nie 'n beheerliggaam ingevolge subklousules (1), (2) of (3) ontbind nie, tensy hy of sy -
- (a) die betrokke skoolbeheerliggaam in kennis gestel het van sy voorneme om die beheerliggaam te ontbind;
 - (b) die skoolbeheerliggaam die redelike geleentheid gebied het om verhoë te rig waarom hy of sy nie die beheerliggaam moet ontbind nie; en
 - (f) sodanige verhoë deeglik oorweeg het.

- (g) na deeglike oorweging van verhoë gerig, geskrewe kennisgewing van sy/haar besluit met betrekking tot die Beheerliggaam verskaf het nie.

Delegasie van bevoegdhede

29. Die Hoof van Departement kan die pligte, funksies en bevoegdhede aan hom of haar ingevolge hierdie kennisgewing toegewys skriftelik aan 'n amptenaar in diens van die Departement delegeer.

Herroeping van kennisgewing

30. Provinsiale Kennisgewing nr. 11 gepubliseer in die KZN Provinsiale Koerant nr. 1325 gedateer 9 Maart 2015 word hiermee herroep.

MTHANDENI ERICK DLUNGWANA

Lid van die Uitvoerende Raad vir die Provinsie KwaZulu-Natal

Belas met Onderwys

SKEDULE A

SAMESTELLING VAN BEHEERLIGGAAM VAN GEWONE OPENBARE SKOOL VOLGENS TIPE EN LEERDERTAL

TIPE SKOOL	GETAL LEERDERS BY SKOOL INGESKRYF	HOOF	GETAL OPVOEDER LEDE	GETAL LEERDER LEDE	GETAL LEDE VAN DIE PERSONEEL LEDE	GETAL OUER LEDE	TOTALE GETAL LEDE
Primêre skool	1 tot 159	1	1	0	1	4	7
Primêre skool	160 tot 700	1	2	0	1	5	9
Primêre skool	701 and more	1	3	0	1	6	11
Sekondêre skool	1 to 649	1	2	2	1	7	13
Sekondêre skool	650 and more	1	3	3	1	9	17
Gekombineerde Skool	1 to 499	1	2	2	1	7	13
Gekombineerde skool	500 and more	1	3	3	1	9	17

UMTHETHO WEZIKOLE ZASENINGIZIMU AFRIKA, 1996 (UMTHETHO UNO. 84 KA- 1996)
ISAZISO ESIMAQONDANA NOKUKHETHWA KWAMALUNGU EZIGUNGU EZILAWULA IZIKOLE
ZIKAHULUMENI EZEJWAYELEKILE
(KUSHIYA NGAPHANDLE IZIKOLE ZABAFUNDI ABANEZIDINGO EZIKHETHEKILE)

Mina, **Mthandeni Erick Dlungwana**, iLungu Lesigungu Esiphezulu elibhekele Ezemfundo eSifundazweni saKwaZulu-Natali ngokweSigaba 28 soMthetho Wezikole ZaseNingizimu Afrika, ka - 1996 (uMthetho uNo. 84 ka-1996), njengalokhu uchitshiyelwe, ngibeka imigomo ephathelene nezigungu ezilawula izikole njengalokhu kuqukethwe kule Sheduli.

ISHEDULI

Izincazelo

1. Kulesi saziso nanoma yiliphi igama noma inkulumo enikezwe incazelo eMthethweni iyochaza okufanayo naleyo ncazelo, ngaphandle uma ingqikithi ikhomba okwehlukile-

"UMthetho" kusho uMthetho Wezikole zaseNingizimu Afrika, 1996 (uMthetho uNo. 84 ka-1996) njengalokhu uchitshiyelwe;

"Umsizi Wesikhulu Esengamele Ukhetho Esikoleni" kusho umuntu oqashwe wumnyango noma isigungu esilawula isikole, oqokwe nguMsebenzi owengamele ukhetho esikoleni ukuze alekelele ngenkathi kuqhubeka ukhetho kodwa okungamele kube uthishanhloko waleso sikole lapho ukhetho luqhubeka khona nokuthi angabi oqokelwe ukuba abe uMsebenzi obhekelele ukhetho kwesinye isikole;

"umhlangano ovalekile" kusho umhlangano ovuleleke kuphela -

- (a) kubazali ngokhetho lwabazali;
- (b) kothisha ngokhetho lothisha;
- (c) kubasebenzi ngokhetho lwabasebenzi; kanye
- (d) nakubafundi abamele umkhandlu wabafundi;

"isikole esiyinhlanganisela yezigaba zemfundo" kusho isikole sikhulumeni esamukela abafundi kusukela esigabeni semfundo eyisisekelo kuya esigabeni semfundo ephezulu noma kusukela esigabeni semfundo ephezulu kuya esigabeni sokuqeqeshelwa amakhono kumbe kusukela esigabeni semfundo eyisisekelo kuya esigabeni sokuqeqeshelwa amakhono.

"amalungu afakwe esigungwini ukuze ahlinzeke ngamakhono emikhakha ethile " kusho -

- (d) amalungu afakwe esigungwini ngale kokuba avotelwe ukuze alekelele isigungu esilawula isikole ekwenzeni imisebenzi yaso;
- (e) umnikazi womhlaba lapho isikole sakhiwe khona futhi ongenalo igunya lokuvota;
- (f) amalungu angenalo igunya lokuvota afakwe esigungwini ukuze ahlinzeke ngolwazi olunzulu maqondana nezidingo ezikhethekile esikoleni esejwayelekile sikhulumeni esinabafundi abadinga izinsiza ezikhethekile zezemfundo; kanye
- (d) namalungu anelungelo lokuvota afakwe esigungwini ukuze angene esikhundleni salawo malungu aphumayo angabazali angaliqedanga ihlandla lawo kusalindwe ukhetho lokuchibiyela;

"usuku" kusho usuku lwekhalenda kubandakanya iMigqibelo, amaSonto kanye namaholide;

"uMnyango" kusho uMnyango Wezemfundo waKwaZulu-Natali;

"ISikhulu esibhekelela ukhetho lwesifunda" kusho uMsebenzi oyinhloko ehhovisi lesifunda owengamele ukhetho esifundeni;

"uthisha" kusho nanoma yimuphi umuntu ofundisa, noma oqeqesha abanye abantu kumbe ohlinzeka ngezemfundo ngokomsebenzi awufundele, esikoleni, sikhulumeni kubandakanya ezokuhlunyeleliswa kwezimilo kanye nangokwengqondo kodwa kungabandakanyi umsizi kathisha, umelekeleli kathisha noma umuntu oqashelwe ukwenza imisebenzi eqondene nezemidlalo;

"usuku lokhetho" kusho usuku olugcwele olumisiwe yisikole lwaba olokuvotelwa kwesigungu esilawula isikole esikhundleni sokubamba umhlangano omaqondana nokuvota;

"umhlangano wokhetho " kusho -

- (a) imihlangano emine ehluahlukene ebanjwa kuphela ngokumaqondana nokuqokwa kanye nokukhethwa kwabazali kuphela, othisha kuphela, abasebenzi okungebona othisha kuphela kanye nabafundi abamele umkhandlu wabafundi kuphela, lokhu okungaba yikona; kanye
- (b) nomhlangano wokhetho lokuchibiyela;

"izingqapheli zokhetho " kusho abasebenzi noma izinhloko okusetshenziswana nazo eziqokwe ngamathimba engamele ukhetho esifundazwe kumbe esifunda futhi agunyazwe yiNhlolo yoMnyango okungaba izingqapheli, abaphathi noma abengameli bokhetho;

"umhlangano wokuqala " kusho umhlangano obanjwe kuphela ngokumaqondana nokuqokwa kwabazongena ezikhundleni emva kokuphuthulwa kokhetho lwamalungu azoba yisigungu esilawula isikole;

"ilungelo lokuvota" kusho ilungelo lokuvotela:

- (i) abazali bohlaka lwabazali;
- (j) othisha bohlaka lothisha;
- (k) umsebenzi wohlaka lwabasebenzi; noma
- (l) Ilungu lomkhandlu omele abafundi (RCL) lohlaka lwabafundi;

"iNhlolo yoMnyango " kusho iNhlolo yoMnyango Wezemfundo weSifundazwe saKwaZulu-Natali;

"ilungu" kusho ilungu lesigungu esilawula isikole;

"uMsebenzi " kusho umuntu oqokwe ngokoMthetho Wezemisebenzi kaHulumeni, ka-1994 (uMthetho uNo.103 ka-1994) noma uMthetho Wezikole ZaseNingizimu Afrika, ka-1996 (uMthetho uNo. 84 ka-1996) njengalokhu uchitshiyelwe ongeyena uthisha kuleso sikole;

"ILungu Lesigungu Esiphezulu" kusho iLungu Lesigungu Esiphezulu elibhekele ezemfundo eSifundazweni saKwaZulu-Natali;

"UNgqongqoshe" kusho uNgqongqoshe Wezemfundo Eyisisekelo;

"umzali" kusho –

- (a) umzali noma umkhulisi kumbe umbheki osemthethweni womfundi;

- (b) umuntu onelungelo langokomthetho lokukhulisa umfundi; noma
- (c) umuntu ozibophezele ukugcina isibopho sokuba ngumuntu obalulwe kulezi zigaba (a) kanye no-(b) ekufundeni komfundi esikoleni;

"uthishanhloko" kusho uthisha oqokwe njengenhloko noma obambe njengenhloko yesikole sikahulumeni obhekele ukuphathwa kwesikole;

"Isikhulu Esibhekele Ukhetho Lwesifundazwe" kusho uMsebenzi oyinhloko osebenza ehhovisi lesifundazwe obhekele ukwengamela nokulawula uhlelo lokhetho esifundazweni;

"isikole sikahulumeni" kusho -

- (a) isikole esijwayelekile sikahulumeni; noma
- (b) isikole sikahulumeni esifundisa imfundo ngenhloso yokugxila ngokukhethekile ekhonweni kuhlanganisa ezemidlalo kanye nobuciko bomzimba nobucikozi;

"umkhandlu wabafundi " (RCL) kusho umkhandlu wabafundi owasungulwa ngokwesigaba 11 soMthetho;

"isikole" kusho isikole sikahulumeni esijwayelekile esamukela abafundi esigabeni esisodwa noma ngaphezulu kusukela ebangeni R kuya ebangeni le-12;

"Isikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni" kusho uthishanhloko wesikole, ibamba likathishanhloko noma umsebenzi womnyango, ongaqashiwe kuleso sikole, oqokwe yiNhlolo yoMnyango ukuba angamele ukhetho lwesigungu esilawula isikole; kanti -ke

"umvoti" kusho umzali osohlakeni lwabazali, uthisha osohlakeni lothisha, umsebenzi osohlakeni lwabasebenzi kanye nomfundi omele umkhandlu wabafundi ohlakeni lwabafundi.

Ukwakheka kweZigungu Ezilawulayo Zezikole zikahulumeni

2. (1) Ubulungu esigungwini esilawulayo ezikoleni zikahulumeni kuba yilawa malungu alandelayo -
 - (a) amalungu aqokiwe;
 - (b) uthishanhloko ngokwegunya lesikhundla sakhe; kanye
 - (c) namalungu afakwe esigungwini ukuze ahlinzeke amakhono athile ngokwelungelo lokuvota noma ngaphandle kwelungelo lokuvota, noma lokho okungaba yikona
- (2) Amalungu aqokiwe esigungu esilawula isikole okubhekiswe kuwo ebinzaneni (1) (a) kuba yilawa alandelayo -
 - (a) abazali babafundi baleso sikole;
 - (b) othisha baleso sikole;
 - (c) Umsebenzi ongesiyena uthisha wakuleso sikole;
 - (d) Abafundi besigaba sesishiyagalombili (8) noma ngaphezulu bakuleso sikole abaqokwe emkhandlwini wabafundi, uma ukhona.
- (3) Inani labazali, lothisha, lwabasebenzi kanye nelabafundi esigungwini esilawula isikole, kuye ngohlobo kanye nesigaba sesikole esithintekayo, kumele kuhambelane noSheduli A walesi saziso.
- (4) Ngaphambi kwanoma yimuphi umhlangano wonyaka wokuqokwa kwabazongena ezikhundleni, kumele isigungu esilawula isikole sihlonze ukuthi kungabe isibalo sabafundi abemukeliwe senyukile noma sehlile yini njengalokhu kuchaziwe kuSheduli A. uma—

- (a) senyukile isibalo sabafundi abamukeliwe lokho kuyosho ukuthi kufanele kube nesinye isikhala esizokwengezwa esigungwini esilawula isikole, leso sikhala kumele simenyezwe uma kube nokwenyuka kwesibalo sabafundi abemukeliwe okungamaphesenti ayishumi (10%) noma ngaphezulu; futhi
- (b) (i) uma kube nokwehla kwesibalo sabafundi abamukeliwe okungamaphesenti ayishumi (10%) noma ngaphezulu futhi lokho kwehla kudinga uthisha oyedwa (1) kumbe ngaphezulu kanye nomfundi we-RCL oyedwa (1) kumbe ngaphezulu ukuba bashiye esigungwini esilawula isikole, uthisha (noma othisha, kumbe lokho okungaba yikona) kanye nomfundi (kumbe abafundi, noma lokho okungaba yikona) abaku- RCL abathola amavoti amancane kumele bashiye esigungwini; noma
 - (ii) uma amalungu ayeqokwe ngohlelo lokungavoti, uhlaka lolo oluthintekayo kulokho kwehla kwesibalo sabafundi abamukeliwe kumele ngokuvota ngokuyimfihlo lunqume ukuthi ubani ozoshiya esigungwini esilawula isikole.
- (5) Ukwenyuka noma ukwehla kwesibalo sabafundi abemukeliwe kuzodala okukanye ukuba kube nesikhala ohlakeni lwabazali noma ukushiya kwelungu lohlaka lwabazali esigungu esilawula isikole.

Isikhathi Sokusebenza Kwesigungu Esilawula Isikole

3. (1) Isigungu esilawula isikole siqokelwa ukuba sisebenze isikhathi esiyiminyaka emithathu (3) ngaphandle uma iLungu Lesigungu Esiphezulu likhipha umyalelo owehlukile.
- (2) ILungu Lesigungu Esiphezulu lizonquma isikhathi sokusebenza kwezigungu ezilawulayo_kuzo zonke izikole.
- (3) Uma isigungu esilawula isikole –
 - (a) sesinezinyanga eziyisithupha (6) noma ngaphansi ngaphambi kokuphela kwesikhathi saso sokusebenza, iLungu Lesigungu Esiphezulu ngezizathu ezizwakalayo futhi yize sekusele leso sikhathi lingayalela ukuba kubanjwe ukhetho ngosuku oluyonqunywa yilona; noma
 - (b) sekuyizinyanga ezingaphezu kweziyisithupha (6) ngaphambi kokuphela kwesikhathi saso sokusebenza, iLungu Lesigungu Esiphezulu emva kokuxhumana nesigungu esilawula isikole esithintekayo linganquma usuku okumele kubanjwe ngalo ukhetho, ngale kokubheka ukuphela kwesikhathi saso sokusebenza esisemthethweni.
- (4) Wonke amalungu aqokwe ngokwebinza 2(2) ngaphandle kwabafundi abaqokwe emkhandlwini wabafundi ngokwebinza u-2(2)(d), aqokelwa ukuba asebenze iminyaka emithathu (3).
- (5) Isikhathi sokusebenza kwelungu lesigungu esilawula isikole elingumfundi liqokwa ngokwebinza u- 2 (2) (d) kuba ngunyaka owodwa (1).
- (6) Ngokwebinzana u-3(3), ilungu lesigungu esilawula isikole liba yilungu kuze kube kuphela isikhathi sokusebenza kwesigungu esilawulayo noma kube ukushiya kwelungu.
- (7) Lapho kunokwenzeka iNhloko yoMnyango ngezizathu ezizwakalayo, inquma ukuthi isigungu esilawula isikole siyeke ukusebenza, ngokoMthetho, emva kokulandela okuqukethwe ezigabeni 22 no 25 zoMthetho, ingahoxisa ukusebenza kwaso bese -
 - (a) iqoka abantu abafanelekile ukuba benze owodwa noma ngaphezulu waleyo misebenzi yesigungu esilawula isikole kuleso sikhathi esingeyokweqa ezinyangeni ezintathu(3);
 - (b) kungenzeka inwebe isikhathi esibalulwe esibinanzani u- (7)(a) kube yisikhathi esingaphezulu kwezinyanga ezintathu (3), okuyisikhathi uma sesihlangene esingeke saba ngaphezu konyaka(1); futhi

- (c) iqinisekise ukuthi isigungu esilawula isikole siyaqokwa kungakapheli unyaka owodwa (1) emva kokuqokwa kwalabo bantu okubhekiswe kubo ebinzaneni u-(7)(a).
- (8) Ngokwebinzana (6), ilungu lesigungu esilawula isikole lingabuye liqokwe noma lifakwe futhi esigungwini ukuze lihlinzeke ikhono elithile, lokho okungaba yikona, emva kokuphela kwesikhathi salo sokuba yilungu.

Ubulungu esigungwini esilawula isikole

4. (1) Isigungu esilawula isikole sakhiwa yilamalungu alandelayo –
- abazali babafundi abafunda kuleso sikole isigungu esilawulayo esiqokelwa sona, esinomzali oyedwa ngaphezu kwesibalo esiphelele samalungu anamalungelo okuvota abalulwe emabinzaneni (1)(b), (c), (d) no- (e);
 - uthisha noma othisha, kuye ngesibalo sabafundi abamukeliwe esikoleni njengalokhu kukhonjisiwe kuSheduli A olapha;
 - umsebenzi oyedwa (1) oqokwe abasebenzi abaqashwe kuleso sikole isigungu esilawulayo esiqokelwa sona;
 - abafundi, uma bekhona, abaqokwe amalungu e-RCL yaleso sikole esinesigaba sesishiyagalombili noma ngaphezulu, isibalo sabafundi esiqokiwe sizonqunywa ngokuhambisana neSheduli A;
 - uthishanhloko, omele iNhloko yoMnyango wakuleso sikole ngokwesikhundla sakhe; kanye
 - namalungu omphakathi angafakwa abe ngamalungu, uma ekhona, inqobo nje uma isibalo samalungu afakwe esigungwini ukuze ahlinzeke amakhono athile singeke seqa kwayisihlanu.
- (2) Isigungu esilawulayo esikoleni sikahulumeni esakhiwe emhlabeni womuntu othile singamenza umnikazi womhlaba lowo isikole esakhiwe kuwona noma ommele abe yilungu, kodwa angabinalo ilungelo lokuvota.

Ukufaneleka ukuba yilungu lesigungu esilawula isikole

5. (1) Umuntu angeke afaneleka ukuba yilungu lesigungu esilawula isikole uma -
- egula ngokwengqondo futhi lokho kumenyezwe yinkantolo efanele;
 - edlelwe yonke impahla yakhe engakabuyiselwa amalungelo ayo;
 - inkantolo yaseNingizimu Afrika noma yakwelinye izwe imlahle ngecala futhi imgwebe ukuba abhadle ejele isikhathi esingaphezu kwezinyanga eziyisithupha ngaphandle kokunikezwa inhlawulo yesikhathi esevile ezinyangeni eziyisithupha noma engakasiqali isigwebo sakhe esigcwele sokubhadla ejele;
 - emenyezwe ukuthi akafanelekile ukusebenza nezingane njengalokhu kubekiwe eMthethweni Wezingane, ka- 2005 (uMthetho uNo. 38 ka-2005), njengalokhu uchitshiyelwe;
 - igama lakhe likuRejista kaZwelonke Yabanamacala Okuhlukumeza Ngokocansi (NRSO) ehlanganiswe ngokoMthetho i- Sexual Offences and Related Matters Amendment Act, ka-2007 (uMthetho uNo.32 ka-2007);
 - engumzali kodwa engesona isakhamuzi saseNingizimu Afrika futhi engenayo imvume yokuhlala kuleli yesikhashana kumbe unomphela;
 - engasangeni esigabeni samalungu awamele ngalesi sikhathi sokhetho; noma
 - ubulungu bakhe ibumisile iNhloko yoMnyango ngokweSigaba 18A soMthetho noma ngokwanoma yimiphi eminye imithetho esebenzayo.
- (2) Ilungu liphuma esigungwini uma-
- lingahlangabezana nalokho okudingekayo okubalulwe ebinzaneni 4 (1);
 - likhishwa ngokwebinzanyana (1);
 - lesula;
 - ledlula emhlabeni;

- (e) seliphuthe emihlanganweni yesigungu esilawula isikole yaze yamibili (2) ilandelana ngale kokuletha isixoliso esibhaliwe;
 - (f) likhishwa ngokwesigaba 18 A soMthetho.
 - (g) lithinteka ngenxa yokwehla kwenani labafundi abamukeliwe elingamaphesenti ayishumi – (10%) noma ngokungaphezulu njengalokhu kuningwe ebinzaneni 2(4)(b).
- (3) Uthishanhloko kumele-
- (a) ngazo zonke izikhathi aqinisekise ukuthi isigungu esilawula isikole sakhiwa ngendlela efanele ngokwalesi sazis.
 - (b) kungakapheli izinsuku eziyisihlanu (5) azile ukuthi ilungu alisakulungele ukuba yilungu, azise ngokubhaliwe iMenenja yeSiyingi ngalelo lungu elingasakulungele ukuba sesigungwini esilawula isikole.
- (4) Ngesikhathi iMenenja yeSiyingi ebhekelele leso sikole esithintekayo ikuthola lokho okushiwo ebinzaneni (3) ngenhla, kumele ngokubhaliwe futhi zingakapheli izinsuku eziyisihlanu (5) yazise **obhekelela Ukhetho Lwesifunda ngalelo lungu** elingasakulungele ukuba sesigungwini esilawula isikole
- (5) **Obhekele Ukhetho Lwesifunda kumele-**
- (a) kungakapheli izinsuku eziyisihlanu (5) azile ngalolu lwazi okukhulunywa ngalo ebinzaneni (4) akuqinisekise lokho akuzwile;
 - (b) uma esekuqinisekisile bese azisa ilungu ngokubhaliwe ukuthi alisakulungele ukuba yilungu lesigungu esilawula isikole; futhi
 - (c) aqinisekise ukuthi liyaphuma esigungwini.

Ukuqokwa Kwesikhulu Esibhekele Ukhetho Lwesifundazwe

6. (1) INhloko yoMnyango kumele ngokubhaliwe iqoke Obhekele Ukhetho Lwesifundazwe, iSekela Lesikhulu Esibhekele Ukhetho Lwesifundazwe kanye noMsizi Wesikhulu Esibhekele Ukhetho Lwesifundazwe.
- (2) Isikhulu Esibhekele Ukhetho Lwesifundazwe kumele-
- (a) siqinisekise ukuthi ukhetho luyamenezelwa ngokwanele;
 - (b) sengamele ukuqokwa koMsebenzi oyedwa (1) noma ngaphezulu abasebenza eMnyangweni ukuze bazokwelekelela ngenkathi kuqhubeka ukhetho njengabasizi Bezikhulu Ezibhekele Ukhetho Lwesifundazwe;
 - (c) siqinisekise ukuthi konke kuyahambisana nomthetho kanye nezinqubo ezimaqondana nokhetho;
 - (d) sihlele izinsizakusebenza ukuze kuqhutshwe ukhetho lwesigungu esilawula isikole olungenazihibe futhi nolukhululekile;
 - (e) siqinisekise ukuthi izinsiza kanye nenqubo yokuqeqesha abasebenzi besifunda kanye nabesikole abazobhekela ukhetho kuhamba njengalokhu kuhleliwe;
 - (f) senze futhi sihlizikelele izibonelo zomumo wawo wonke amaphepha azodingeka ngenkathi yokhetho;
 - (g) sixazulule ukushayisana kwemibono ngokumaqondana nokhetho isikole noma ihhovisi lesifunda esingakwazanga ukukuxazulula;
 - (h) sihlanganise uhlu lwazo zonke izikole ezisesifundazweni;
 - (i) siqaphe futhi sihlale uhlelo lokhetho esifundazweni;
 - (j) siqokelele amagama neminingwane yokuxhumana yezigungu ezilawula izikole eziqala ukusebenza;
 - (k) senze uphenyo njengalokhu kuyalele iNhloko yoMnyango; futhi
 - (l) siqaphe ukwaziswa ngemisebenzi kanye nenqubo yokuziphatha kwamalungu amasha esigungu esilawula isikole;

- (3) ISekela Lesikhulu Esibhekele Ukhetho Lwesifundazwe kanye noMsizi wakhe balekelela iSikhulu Esibhekele Ukhetho Lwesifundazwe ekwenzeni imisebenzi yaso.

Ukuqokwa Kwezikhulu Ezibhekele Ukhetho Lwesifunda

7. (1) INhloko yoMnyango kumele, ngokubhaliwe, iqoke Isikhulu Esibhekele Ukhetho Lwesifunda, iSekela Lesikhulu Esibhekele Ukhetho Lwesifunda kanye noMsizi Wesikhulu Esibhekele Ukhetho Lwesifunda
- (2) Isikhulu Esibhekele Ukhetho Lwesifunda kumele-
- (a) sengamele ukuqokwa koMsebenzi oyedwa kumbe abangaphezu koyedwa (1) abasebenza emnyangweni ukuze balekelele ngenkathi kuqhubeka ukhetho, basebenze babengabasizi beSikhulu Esibhekele Ukhetho lweSifunda ;
 - (b) sihlele konke okumaqondana nokhetho lwesifunda;
 - (c) sengamele ukuqokwa kwezikhulu ezibhekele ukhetho ezikoleni;
 - (d) siqinisekise ukuhambelana nenqubo yokhetho;
 - (e) sinikeze izeluleko Ezikhulwini Ezibhekele Ukhetho Esikoleni maqondana nesu eliphakanyisiwe kanye nokuqhutshwa kokhetho esifundeni kanye nokubona ukuthi luqhutshwa ngendlela okuvunyelwene ngayo;
 - (f) sakhe uhlelo lokusingatha ukuze kuqaliswe ukusebenza kwemithethonqubo yesifundazwe;
 - (g) siqinisekise ukuthi isikole ngasinye sineSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleningokuhambelana nemithethonqubo yesifundazwe, nokuthi kusungulwa amathimba engamele ukhetho;
 - (h) siqinisekise ukuthi bonke abasebenzi ababhekele ukhetho abasebenza esikoleni baqeqeshwa ngokunzulu futhi bayazi ukuthi yini okumele bayenze ngokwezikhundla abanikwe zona;
 - (i) siqinisekise ukuthi bonke abasebenzi ababhekele ukhetho bathola izaziso zokhetho lwesifundazwe kanye neminye imibhalo emqoka kusenesikhathi;
 - (j) siqinisekise ukuthi ukukhankasela ukhetho kwenziwa njengalokhu kuhleliwe;
 - (k) siqinisekise ukuthi konke ukuqhubeka kokhetho kuqashwa ngeso lokhozi;
 - (l) siqinisekise ukuthi amagama kanye neminingwane yokuxhumana yabantu abaqokelwe ukuba sezigungwini ezilawula izikole kugcwaliswa emafomini afanele bese ehanjiswa uthishanhloko ehhovisi lesifunda kungakapheli izinsuku eziyisikhombisa (7) emva kokhetho;
 - (m) siqinisekise ukuthi amafomu eminingwane afanele ayatholakala kuthishanhloko futhi ahanjiswa esifundeni kungakapheli izinsuku eziyisikhombisa (7) emva komhlangano wokuqala abangene esigungwini beqokiwe;
 - (n) sixazulule ukushayisana kwemibono emaqondana nesinqumo esingeke saxazululeka ezingeni lesikole;
 - (o) sakhe uhlu lweminingwane yamalungu amasha aqokiwe ezigungu ezilawula izikole bese eyihambisa esikhulwini sokhetho sesifundazwe; futhi
 - (p) sihlanganise umbiko obhaliwe wesifunda omaqondana nokhetho bese siwuhambisa esikhulwini esibhekele ukhetho sesifundazwe.
- (3) ISekela Lesikhulu Esibhekele Ukhetho sesifunda kanye nomsizi waso bazokwelekelela iSikhulu Esibhekele Ukhetho seSifunda lapho senza imisebenzi eqondene naso;
- (4) ISekela leSikhulu Esibhekele Ukhetho seSifunda kanye nomsizi waso banganikeza izeluleko iSikhulu Esibhekele Ukhetho seSifunda nganoma yiluphi udaba oluphathelele nokhetho.

Ukuqokwa Kwezikhulu Ezibhekele Ukhetho Lwezikole

8. (1) INhloko yoMnyango kumele, ngokubhalwe phansi, iqoke iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni lapho kuzokhethwa abazali, othisha, abasebenzi kanye nabafundi abasemkhandlwini wabafundi ukuze babe amalungu esigungu esilawula isikole ngokumaqondana nesikole sikahulumeni.

- (2) Uthishanhloko angeke aqokelwa ukuba iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni lapho esebenza khona.
- (3) ISikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni kumele ngokubhalwe phansi siqoke umsebenzi noma uthisha oyedwa (1) kumbe ngaphezulu abaqashwe umnyango noma abaqashwe yisigungu esilawula isikole ukuze balekelele ngenkathi yokhetho babe ngabasizi beSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni.
- (4) Isikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni kumele sengamele yonke imihlangano emaqondana nokhetho kubandakanya nokhetho lokuchibiyela kanye nokuqokwa kwabazongena ezikhundleni esigungwini esilawula isikole. Ezimweni ezithile, lapho iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni singekho ukuba kube yisona esengamela nanoma yimuphi umhlangano oqondene nokhetho, iNhloko yoMnyango ingaqoka ngokubhalwe phansi esinye iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni ukuba sengamele lowo mhlango omaqondana nokhetho.
- (5) Isikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni kanye nomsizi waso angeke kube yibo abaphakanyiswayo kumbe abaphakamisayo noma abavumelana nalowo ophakanyiswayo;
- (6) Imisebenzi yeSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni -
 - (k) ukuxhumana nothishanhloko ukuze siqinisekise ukuthi isaziso esinikeza yonke imininingwane yosuku, isikhathi kanye nendawo yomhlangano wokuphakanyiswa kwabazongenela ukhetho kanye nowokhetho silungiswa futhi sithunyelwa wuthishanhloko;
 - (l) ukuqinisekisa ukuthi kunendawo efanele yokubambela umhlangano wokuphakanyiswa kwabazongenela ukhetho kanye nowokhetho;
 - (m) ukuqinisekisa ukuthi ithimba elengamele ukhetho lwesikole liyazi ngenqubo yokhetho okumele ilandelwe futhi kuyahanjiswa nemithetho eqondene;
 - (n) ukungenelela nokuxazulula nanoma yikuphi ukungaboni ngaso linye ngosuku lokhetho; kanye
 - (o) nokuhambisa imiphumela yokhetho ehovisi lesifunda.

Iqophelo elamukelekile Lokuziphatha Kwezikhulu Ezibhekele ukhetho esifundazweni, esifundeni nasesikoleni

9. (1) Ngaphandle kokubukela phansi amazinga amukelekayo okuziphatha, amandla, kanye nemisebenzi okwamukelekile okuhlinzekwe eMthethweni kanjalo nakweminye imithetho nezinqubomgomo, izikhulu ezibhekele ukhetho esifundazweni, esifundeni nasesikoleni kumele -
 - (a) zisebenze ngobuqotho nangokuzihlonipha;
 - (b) zisebenze ngokungenzeleli;
 - (c) zazi ngenqubo yokhetho kanye nemithetho esebenzayo;
 - (d) zengamele ukhetho ngokwemithetho yesifundazwe;
 - (e) zisebenzisane nabaphathi besikole kanye nalabo abangabaphathi ngokumaqondana nokhetho;
 - (f) zilawule ukhetho ngendlela enganakwenzelela nenobulungiswa;
 - (g) zibhekane ngendlela enenhlonipho nanoma yiziphi izinkinga ezingaqhamuka;
 - (h) zibe nenhlonipho nokuzinikela; futhi
 - (i) zingenzi okungale kwalokho ezijutshelwe ukuba zikwenze.
- (2) Isikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni kumele sisayine ukuzibophezela ekungadalulini izimfihlo ngaleyo ndlela enqunywe iNhloko yoMnyango ngaphambi kokuba siqale ukwenza imisebenzi yaso.
- (3) Ukuziphatha kwabasebenzi bomnyango abaqokwe baba izikhulu ezengamele ukhetho kulawulwa imithetho kanye nezinqubomgomo zalowo mnyango othintekayo.

Uhlu Lwabavoti

10. (1) Uthishanhloko kumele alungise uhlu lwamavoti oluphathelele nalezi zinhloko ezilandelayo-
- (a) abazali;
 - (b) othisha;
 - (c) abasebenzi; kanye
 - (d) nabafundi abamele umkhandlu wabafundi;
- (2) Uhlu lwabavoti kumele lume kanje -
- (i) uhlu lwabavoti lohlaka lwabazali kumele lwenziwe luthathiselwa kurejista yesikole yokubhaliswa kwabafundi. Abavoti abanelungelo lokuvota yilabo bantu amagama abo avela kurejista yesikole yokubhaliswa kwabafundi noma abangabuveza ubufakazi bokuthi bangabazali njengalokhu kuchaziwe eMthethweni. Abazali ababili (2) kuphela bengane abanelungelo lokuvota.
 - (j) uhlu lwabavoti lohlaka lothisha kumele luqukathe bonke othisha abasebenza kuleso sikole esithintekayo;
 - (k) uhlu lwabavoti lohlaka lwabasebenzi kumele luqukathe bonke abasebenzi abaqashwe kuleso sikole; futhi
 - (l) uhlu lwabavoti lohlaka lwabafundi kumele luqukathe wonke amalungu e-RCL.
- (3) Le migomo elandelayo kumele uthishanhloko ayibheke lapho emukela ubufakazi bobuzali bomuntu okumele enze imisebenzi yomzali wangempela, yongumzali okhulisa umfundi, yongumbheki osemthethweni noma yomuntu onelungelo elisemthethweni lokuhlala nomfundi ezimweni lapho ababalulwe ngenhla besaphila-
- (a) izizathu zalowo muntu zokuzibophezela ukwenza imisebenzi yalaba ababalulwe ngenhla;
 - (b) okunguyena ohlala nomfundi;
 - (c) lapho bakhe khona abenza imisebenzi yabazali bangempela, yabazali abakhulisa abafundi, yababheki abasemthethweni noma yomuntu onelungelo elisemthethweni lokuhlala nomfundi;
 - (d) ukuba seduze naleso sikole kwemizi yabantu okubhekiswe kubo ebinzaneni (3)(c) esingenhla;
 - (e) ukwenziwa kwemisebenzi okubalulwe lapha ngenhla kumele kube kungagcini nje ngokunikeza umfundi imali futhi kumele kubhekelelwe nanokufunda komfundi lowo kanye nezidingo zosuku nosuku kanjalo nokumeseka umfundi;
 - (j) ukubamba iqhaza jikelele kanye nomsebenzi womuntu owenza imisebenzi maqondana nomfundi yabantu ababalulwe ebinzaneni (3)(c) ngenhla;
 - (k) uma kungukuthi umfundi unezinye izingane zakwabo esikoleni kufanele kubhekwe ukuthi ubani owenza imisebenzi yobuzali kulezi ezinye izingane zakwabo. Imininingwane ehlinzekiwe maqondana nalezi ezinye izingane zakwabo kumele iqhathaniswe nale enikeziwe emaqondana nalo mfundi othintekayo;
 - (h) ubuhlobo bomuntu onakekela lowo mfundi;
 - (i) uthishanhloko kumele enze uphenyo olufanele emphakathini ukuqinisekisa ukuthi umphakathi ubani omazi engumzali walowo mfundi;
 - (n) nanoma yiyiphi enye incazelo ezwakalayo yomuntu owenza imisebenzi yalaba ababalulwe ngenhla;
 - (o) kufanele kubhekwane nodaba ngalunye ngokulucophelela luze lube luyagculisa futhi uthishanhloko kumele aqinisekise ukuthi ukuthatha kwakhe izinqumo kuyafana uma emukela umuntu othile ngokuthi ungumzali.
- (4) Uthishanhloko kumele kusasele okungenani izinsuku eziyishumi nane (14) kube umhlangano omaqondana nokhetho aphathise abafundi incwadi ehambisana nefomu eliqondene eya

kubazali ebamema ukuba beze bazohlola uhlu lwabavoti oselukhona futhi bezoletha imininingwane emisha esikoleni, uma kunesidingo.

- (5) Bonke labo abanabantu ababaphakamisayo noma abavumelana nohlu lwabaphakanyisiwe kanye nabaphakanyisiwe kumele kube abantu ababhalwe ohlwini lwabavoti ngokwezinhlaka abaphakanyiselwe kuzona esigungwini esilawula isikole.
- (6) Nanoma yiyiphi imininingwane ethasiseliwe ohlwini lwabavoti kumele idluliswe kuthishanhloko kusasele okungenani izinsuku eziyisikhombisa (7) kube wusuku lokhetho.

Isaziso somhlangano wokuphakamisa abazongenela ukhetho nowokhetho

11. (1) Uthishanhloko wesikole esizosingatha umhlangano omaqondana nokhetho kumele abhekelele ukuthi abavoti kuzobalungela yini uma ebhala izaziso ebeka usuku, isikhathi kanye nendawo yomhlangano wokuphakanyiswa kwabazongenela ukhetho kanjalo nokhetho.
- (2) Ukuqokwa ohlakeni lothisha, lwabasebenzi kanye nolwe-RCL kumele kube ngaphambi kokuqokwa kohlaka lwabazali.
- (3) Uthishanhloko kumele athumele amakhophi esaziso somhlangano omaqondana nokhetho, kusasele okungenani izinsuku eziyishumi nane (14) kube wusuku lomhlangano wokuqala omaqondana nokhetho.
- (4) Uthishanhloko kumele aqinisekise ukuthi -
 - (a) unikeza bonke abafundi ikhophi yesaziso somhlangano omaqondana nokhetho esiya kubazali, aze asho nangomlomo ukuba banikeze abazali babo;
 - (b) unikeza othisha ikhophi yesaziso somhlangano wothisha omaqondana nokhetho;
 - (c) unikeza abasebenzi ikhophi yesaziso somhlangano wabasebenzi omaqondana nokhetho;
 - (d) unikeza ilungu ngalinye le-RCL ikhophi yesaziso somhlangano we-RCL omaqondana nokhetho;
 - (e) uyalela ukuba amakhophi alezo zaziso abekwe noma achonywe endaweni ebonwa yinoma ubani esikoleni futhi ezindaweni ezifanele nezihanjelwa yiningi zomphakathi; futhi
 - (f) asabalalise izaziso nganoma yiyiphi indlela ezohambelana nabantu abasesikoleni inqobo nje uma inganyatheli amalungelo omphakathi wesikole.
- (5) Uthishanhloko kumele aqinisekise—
 - (a) ukuthi izaziso zibhalwa ngolimi olusetshenziswa kuleso sikole futhi uma kunokwenzeka zibhalwe nangolimi olusetshenziswa emakhaya abafundi; futhi
 - (b) ukuthi bonke abazali bayakhuthazwa ukuba babambe iqhaza okhethweni.
- (6) Lapho kunokwenzeka kuba khona isikole esisha esivulwayo ngenkathi yokusebenza kwesigungu esilawula isikole, kuyobe-ke sekufanela ukuthi umhlangano omaqondana nokhetho lwesikole esisha ubanjwe zingakapheli izinsuku ezingamashumi ayisithupha (60) sivuliwe leso sikole.

Ilungelo lokuvota

12. (1) Wonke umzali ogama lakhe likhona ohlwini lwabavoti -
 - (a) unelungelo lokuvotela abazali abazongena esigungwini esilawula isikole; futhi
 - (b) angavotela kanye (1) kuphela lowo amphakamisayo ngokwesibalo esibekiwe samavoti esilingana nenani labazali okumele baqokwe.
- (2) Bonke othisha abaqashwe kuleso sikole, kubandakanya nothishanhloko -

- (a) banelungelo lokuvotela othisha; futhi
 - (b) bangavotela kanye (1) kuphela lowo abamphakamisayo ngokwesibalo esibekiwe samavoti esilingana nenani lothisha okumele baqokwe.
- (3) Yilowo nalowo msebenzi osebenza kuleso sikole -
- (a) unelungelo lokuvotela umsebenzi; futhi
 - (b) angavota kanye (1) kuphela.
- (4) Lapho isikole sinomsebenzi oyedwa (1) kuphela, lowo msebenzi unelungelo lokuqokwa abe yilungu lesigungu esilawula isikole.
- (5) Wonke amalungu e-RCL -
- (a) anelungelo lokuvotela amalungu asohlakeni lwabafundi; futhi
 - (b) angavotela kanye (1) kuphela lowo amphakamisayo ngokwesibalo esibekiwe samavoti esilingana nenani labafundi okumele baqokwe.
- (6) Akuvumelekile ukuba omunye umuntu avote esikhundleni somunye.

Ikhoramu yomhlangano wokuphakamisa amagama kanye nowokuvota

13. (1) Ikhoramu engamaphesenti ayishumi nanhlanu (15%) yabavoti abasohlwini lwabavoti kumele ihlangane ngaphambi kokuba kuqalwe umhlangano wokuphakamisa amagama kanye nowokuvota.
- (2) Uma ikhoramu okubhekiswe kuyo ebinzaneni (1) ingahlangani, -
- (a) kumele umhlangano uchithwe bese kuhlelwa kabusha umhlangano wesibili ozokuba ngolunye usuku sekwedlule izinsuku eziyisikhombisa (7) kodwa kungabi sekwedlule eziyishumi nane (14) lo mhlango uchithiwe; futhi
 - (b) uthishanhloko kumele ahambisane nemigomo kanye nemibandela ebekwe ebinzaneni 11(4) (a)-(f).
- (3) Iziphakamiso ezibhaliwe ezamukelwe ngaphambi kokuchithwa komhlangano ziyobe sezihlanganiswa nanoma yiziphi ezinye ezibhaliwe eziyokwamukelwa emhlanganweni oyohlelwa kabusha.
- (4) Isaziso esimaqondana nomhlangano wesibili ohlelwe kabusha kumele sibalule ukuthi angeke isadingeka ikhoramu kulo mhlango okungwesibili.

Ukuphakanyiswa Kwamagama eMhlanganweni Wokhetho

14. (1) Isikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni kumele siqoke ngokubhalwe phansi lowo ozoba nguMsizi weSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni ukuze abe unobhala emhlanganweni futhi abhale amaminithi akho konke okuqhubeka emhlanganweni.
- (2) Ngaphandle kwezinqapheli zokhetho kanye nabasizi bezikhulu ezengamele ukhetho esikoleni, iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni angeke savumela nanoma yimuphi umuntu ongeyena umvoti ukuba athamele umhlangano noma sivumele ukuqokwa komuntu onganefanelekile ukungenela ukhetho ngokwebinza 2.
- (3) Isikhulu Esengamele Ukhetho Esikoleni kumele sicele abavoti ukuba bahlinzeke ubufakazi obuhlonza ububona okungumazisi, iphasiphothi esemthethweni noma ubufakazi bokuba yisakhamuzi okwesikhashana kumbe unomphela kulabo okungebona abakuleli laseNiningizimu Afrika.

- (4) Ngaphambi kokuqhubeka kokuqokwa kwamalungu esigungu esilawula isikole, iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni kumele sazise abavoti lokhu okulandelayo -
- (a) ukuthi isikhathi saleso sigungu esilawula isikole esikhona sesiphelile futhi amalungu asazisiwe ngokusemthethweni;
 - (b) ukuthi umhlangano wokhetho ungumhlangano ovalekile;
 - (c) ukuthi izimiso zebinza 5, ziveza umuntu ongabufanele ubulungu besigungu esilawula isikole;
 - (d) inani labantu abazovotelwa;
 - (e) ukuthi zonke iziphakamiso kumele zesekelwe ngumzali, uthisha, umsebenzi noma umfundi omele i- RCL, lokho okunokwenzeka, onelungelo lokuvota;
 - (f) ukuthi ngesikhathi kwenziwa iziphakamiso, abavoti kumele babheke ukumeleleka futhi kumele baqinisekise ukuthi iziphakamiso zimeleleke ngokobulili, ngokobuhlanga futhi uma kunokwenzeka, zibandakanye ukuphakanyiswa kwabaphila nokukhubazeka;
 - (g) ukuthi umvoti unelungelo elilodwa (1) lokuvotela isikhundla ngasinye (1) okumele sigcwaliswe;
 - (h) ukuthi ukuvota kuzoba yimfihlo; kanye
 - (i) nokuthi kuvumelekile ukufakwa kwezikhalo njengalokhu kuchaziwe ebinzeni 24.
- (5) Ngesikhathi sekwenziwa iziphakamiso, iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni kumele –
- (a) sinqume futhi sihlele isikhathi sokwenziwa kweziphakamiso;
 - (b) sazise abavoti ngaleso sikhathi esihleliwe;
 - (c) sivumele ukuba kube nesikhathi esanele sokwenziwa kweziphakamiso zalabo abazongenela ukhetho; futhi
 - (d) sikhombise ukuthi isikhathi sokwenziwa kweziphakamiso sesivaliwe.
- (6) Umuntu angaphakanyiswa engekho, inqobo nje –
- (a) uma lowo omphakamisayo nowesekela lowo muntu ophakanyiswayo bekhona emhlanganweni futhi kumele agcwalise ifomu lokwenza isiphakamiso; futhi
 - (b) uma ophakanyiswayo ethumelela uthishanhloko isiqinisekiso esibhaliwe sokwamukela ukuphanyiswa.
- (7) Ifomu lokwenza isiphakamiso eligcwaliswa yilowo ophakamisa umuntu, osekelayo kanye nophakanyiswayo kumele lamukelwe yiSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni kungakapheli izinsuku eziyisikhombisa (7) futhi kungabi ngaphansi kwamahora angamashumi amabili nane (24) ngaphambi kokuqala komhlangano.
- (8) Emhlanganweni omaqondana nokhetho, lowo ongenela ukhetho angaphakanyiswa ngomlomo -
- (a) ngumzali womfundi ofunda esikoleni ngokwesikhala ngokuhambisana nebinza 4(a);
 - (b) nguthisha oqashwe yisikole esithintekayo maqondana nesikhala ngokuhambisana nebinza 4(b);
 - (c) ngumsebenzi oqashwe yisikole esithintekayo maqondana nesikhala ngokuhambisana nebinza 4(c);
 - (d) ngumfundi omele i- RCL ngokuhambisana nebinza 4(d), lokho okunokwenzeka, inqobo nje uma omunye umzali, uthisha, umsebenzi noma umfundi omele i- RCL, lokho okunokwenzeka, esekela isiphakamiso futhi nomuntu ophakanyisiwe esho emhlanganweni ngomlomo noma ngokubhaliwe uma engekho, ukuthi ukulungele ukuba yilungu lesigungu esilawulayo, uma eqokwa.
- (9) ISikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni kumele–
- (a) sinikeze umuntu ophakamise ozongenela ukhetho ithuba lokwethula emhlanganweni lowo ozongenela ukhetho futhi anikeze izizathu zokumphakamisa; noma
 - (b) sivumele lowo ophakanyisiwe ukuba azethule emhlanganweni.

- (10) Ngenkathi kwenziwa iziphakamiso, kumele iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni sicubungulisise ngokuqokwa bese sichitha ukuphakanyiswa kwanoma yimuphi umuntu –
- (a) ongaphakanyiswanga ngokuhambisana nebinza 14;
- (b) ongafanelekile ngokwebinza 5; noma
- (c) ongaligcwalisanga ifomu lokwenza isiphakamiso ngaphandle uma lowo omele ukhetho elethe ubufakazi obubhaliwe eSikhulwini Esibhekele Ukhetho Esikoleni obushoyo ukuthi lowo ophakanyisiwe uyazinikela ekubeni yilungu lesigungu esilawula isikole futhi uyahlangabezana nayo yonke imibandela ehambisana nokuba yilungu.
- (11) Isikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni kumele simemezele amagama abaphakanyisiwe, ukuphakanyiswa kwabo osekwamukeliwe bese ebayalela ukuba bagcwalise ngendlela efanele amafomu okuphakanyiswa.
- (12) Uma isibalo sesisonke sabaphakanyisiwe ukuphakanyiswa kwabo sekwamukeliwe –
- (a) singaphansi kwenani lamalungu adingekayo maqondana nohlaka oluthile, kumele emva kwezinsuku eziyisikhombisa (7) kodwa zingakapheli eziyishumi nane (14) kubizwe umhlangano omunye lapho kuzoqokwa abaphakanyiswayo bokwengeza kuwo;
- (b) silingana nenani lamalungu adingekayo maqondana nohlaka oluthile, kumele iSikhulu esibhekele ukhetho esikoleni simemezele ngokusemthethweni ukuthi bonke abaphakanyisiwe sebefana nabakhethiwe; noma
- (c) singaphezulu kwenani lezikhala ezikhona, kumele iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni ngokushesha emva kokuvalwa kokwenziwa kweziphakamiso, sibhale phansi amagama abazongenela ukhetho lapho ezokwazi ukubonwa yiwona wonke umuntu okhona emhlanganweni bese silungisa amaphepha okuvota.
- (13) Esikoleni lapho kunomsebenzi oyedwa kuphela, kumele iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni simazise lowo msebenzi ukuthi usekhethelwe ukuba yilungu lesigungu esilawula isikole.

Ukuvota emhlanganweni omaqondana nokhetho

- 15. (1)** Umvoti ngamunye uvotela isikhundla ngasinye kanye (1) kuphela okumele sigcwaliswe esigungwini esilawula isikole.
- (2) Isikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni kumele silungise amaphepha okuvota futhi kumele-
- (h) siqinisekise ukuthi wonke amaphepha okuvota anesitembu sesikole noma yiluphi olunye uphawu oluhlonzayo okuvimbela ukuba amaphepha okuvota kungenziwa okungafanele kuwona; futhi
- (i) achaze inqubo yokhetho, inani elilinganisiwe labaphakanyisiwe abazovotelwa ngokunjalo nokuthi kuzovotwa kanjani kumbe ngokufaka uphawu (x), kusetshenziswa izinombolo noma ngokubhala amagama.
- (3) Umvoti okhona kumele akhombise igama lalowo omele ukhetho amphakamisayo noma amagama abazongenela ukhetho abaphakamisayo ephepheni lokuvota alinikezwe yiSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni ngokwebinzana (2)(b).
- (4) Umuntu onelungelo lokuvota kumele abhale ngokuyimfihlo ivoti lakhe ephepheni lokuvota bese efaka lelo phepha lokuvota eligoqiwe ebhokisini noma kwesinye isiqukathi esivaliwe esihlinzekelwe lokhu.
- (5) Umuntu ongakwazi ukufaka uphawu lwevoti lakhe ephepheni lokuvota njengalokhu kuchaziwe ebinzaneni (3), angacela ngomlomo eSikhulwini Esibhekele Ukhetho Esikoleni ukuba alekelelwe ukuze afake uphawu eduze kwalowo amkethayo ofanele ephepheni lokuvota.

- (6) Isikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni phambi komsizi waso kumele sisize nanoma yimuphi umuntu ophila nokukhubazeka kumbe nanoma yimuphi umuntu ngenxa yanoma yisiphi isizathu ongakwazi ukufaka uphawu lwevoti lakhe.
- (7) Isicelo sokusizwa kanye nokugcwaliswa kwephepha lokuvota okuchazwe ebinzaneni (5) kumele kwenziwe esithe endaweni ehlonzwe yiSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni maqondana nalokhu kodwa khona lapho endaweni okuvotelwa kuyona.
- (8) Uma kwenzeka iphepha lokuvota lonakala ngephutha ngenkathi umuntu evota, iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni kumele -
- (a) sinikeze lowo muntu elinye iphepha lokuvota elinenombolo efanayo nalelo elonakele futhi libhalwe ukuthi "duplicate";
 - (b) sigcine lelo phepha lokuvota elonakele futhi libhalwe ukuthi "spoilt" (lonakele);
 - (c) sibhale phansi ephepheni eliqondene nalokho wonke amaphepha okuvota onakele; futhi
 - (d) sigcine irekhodi lalawo maphepha okuvota onakele nawamaphepha okuvota nawo wonke amaphepha anemininingwane emaqondana nokhetho.
- (9) Isikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni kumele singawemukeli amaphepha okuvota -
- (a) angenaso isitembu sesikole noma uphawu oluhlonzayo njengalokhu kuchaziwe ebinzaneni (2)(a);
 - (b) anezimpawu (x) eziningi ezifakiwe ezingaphezu kwezikhala ezikhona esigungwini esilawula isikole;
 - (c) anegama lomuntu kumbe abantu abangazange baphakanyiswe; noma
 - (d) agcwaliswe ngendlela engacacisi ukuthi yimuphi umuntu ophakanyisiwe ovotelwayo noma abantu abaphakanyisiwe abavotelwayo.
- (10) Emva kokuba bonke abavoti sebevotile, iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni kanye nabasizi baso kumele babale amavoti phambi kwezingqapheli zontathu (3) eziqokwe yilabo abasemhlanganweni ukuba baqaphe ukubalwa kwamavoti.
- (11) Esimweni lapho abavotelwayo bethole amaphuzu alinganayo, iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni kumele sithathe isinqumo ngokuba kuphonswe phezulu uhlamvu lwemali bese kunqunywa ukuthi ozonqoba uzobonakala ngekhandla kumbe ngesisila sohlamvu lwemali.
- (12) Isikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni kumele simemezele imiphumela emhlanganweni omaqondana nokhetho futhi simemezele abavotelwe bathola amavoti amaningi abazoba ngamalungu esigungu esilawula isikole.
- (13) Inani lamavoti umuntu alitholile kulolu khetho alinqumi umphumela wokuqokelwa izikhundla ngokwebinza 16.
- (14) Isikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni kumele siyalele abafundi ukuba bafunde okuqukethwe isigaba 32 soMthetho ochaza kabanzi ngesimo samalungu amancane ngokweminyaka esigungu esilawula isikole.

Ukuqokwa Kwamalungu Ngokwezikhundla

16. (1) Ngosuku lomhlangano wabazali iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni singabiza umhlangano ngenhloso yokuqoka amalungu ngokwezikhundla uma -
- (a) isaziso sezinsuku eziyishumi nane (14) ngokwebinzana 11(3) esathunyelelwa abazali, othisha, abasebenzi kanye nabafundi abamele i-RCL sibandakanya nemininigwane ethi kuzoba nomhlangano wokuqokwa kwamalungu ngokwezikhundla ngosuku lokuqokwa kwabazali; futhi
 - (b) imigomo yekhoramu yomhlangano wokuqala kuhanjiswa nayo.
- (2) Uma umhlangano wokuqoka amalungu ngokwezikhundla ungahlalanga ngokwebinzana (1), kumele iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni sibize umhlangano wokuqala wesigungu

esilawula isikole kungakapheli izinsuku eziyisikhombisa (7) emva kosuku lomhlangano wokuqokwa kwabazali.

- (3) Isikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni kumele sengamele yonke imihlangano yokuqoka amalungu ngokwezikhundla. Ngaphambi kokuqokwa kwamalungu ngokwezikhundla, kumele iSikhulu esibhekele ukhetho esikoleni sazise amalungu esigungu esilawula isikole –
 - (a) imisebenzi yamalungu ngokwezikhundla zawo; kanye
 - (b) nesidingo sokuqinisekisa ukuthi ukumeleleka kuyabhekisiswa ekuqokweni kwamalungu ngokwezikhundla.
- (4) Emhlanganweni wokuqala wesigungu esilawula isikole amalungu kumele aqoke ngokuvota ngokuyimfihlo -
 - (a) usihlalo;
 - (b) isekela likasihlalo;
 - (c) umgcinimafa; kanye
 - (d) nonobhala.
- (5) Yilungu lohlaka lwabazali kuphela, elingaqashiwe esikoleni elifaneleke ukungenela ukhetho lwesikhundla sokuba usihlalo kanye nesekele likasihlalo wesigungu esilawula isikole.
- (6) Isikhathi sokusebenza kwabasezikhundleni siwunyaka owodwa (1) kuphela.
- (7) Uma sekuzophela isikhathi sokusebenza kwabasezikhundleni, kumele iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni sisingathe ukhetho lwamalungu azohlala ezikhundleni azosebenza ngonyaka olandelayo.
- (8) Ilungu lingabuye liqokwe futhi emva kokuba sekuphele isikhathi sokusebenza kwalo.
- (9) Ngokwesicelo sesigungu esilawula isikole, uthishanhloko angajuba omunye wabasebenzi bakhe ukuba alekelele umgcinimafa kanye nonobhala wesigungu esilawula isikole.
- (10) Uma, ngenxa yanoma yisiphi isizathu kuvuleka isikhala kwesinye sezikhundla, kumele isigungu esilawula isikole, emhlanganweni wokuqala emva kokuvuleka kwesikhala lesi siqoke omunye wamalungu aso ukuba avale lesi sikhala saleso sikhathi sokusebenza esisasele kuze kungene esinye isigungu.
- (11) Uthishanhloko, kungakapheli izinsuku eziyishumi nane (14) emva kokhetho, kumele ahambise eNhlokweni yoMnyango imininingwane yalabo abangene ezikhundleni kubandakanya amagama, izinombolo zomazisi, izinombolo zocingo kumbe zamaselula, izinombolo zamafeksi, amakheli kanye namakheli e-imeyili, njengalokhu kudingeka.

Ukwedluliselwa kwemisebenzi emalungwini amasha

17. (1) Uthishanhloko, njengalokhu emele iNhloko yoMnyango esigungwini esilawula isikole, kumele engamele uhlelo lokwedluliselwa kwemisebenzi emalungwini amasha, zingakapheli izinsuku eziyishumi nane (14) kuqokwe amalungu amasha.
- (2) Amalungu asephuma esigungwini esilawula isikole kumele anikezele wonke amabhuku aphantelene nesigungu esilawula isikole emalungwini amasha.
- (3) Isitifiketi esigunyaziwe sokwedluliselwa kwemisebenzi emalungwini amasha esikhombisa amabhuku alinganiselwe okumele adluliselwe, kufanele sikhishwe futhi sisayinwe yibo bobabili ozihlalo ophumayo nongenayo, uthishanhloko kanye neMenenja Yesiyingi.

- (4) Uthishanhloko wesikole sikahulumeni kumele agcwalise isitifiketi sokudluliselwa kwemisebenzi emalungwini amasha asihambise eSikhulwini Esibhekele Ukhetho Esifundeni, zingakapheli izinsuku eziyishumi nane (14) zokuqokwa kwamalungu.

Ukhetho Olubanjwa Usuku Lonke

18. (1) Isikole, uma kunezizathu eziphoqayo futhi ngokuvumelana kwesigungu esilawula isikole, singanquma ukuba kubanjwe ukhetho usuku lonke esikhundleni sokubamba umhlangano omaqondana nokhetho, uma –
- (a) lokho kwenza ngokwehlukile kuzofezekisa okuhle okumaqondana nomphakathi waleso sikole kanjalo nesikole futhi kuzokwenza ukuba kube nabavoti abaningi abakwazi ukuthi bavote;
 - (b) lokho kwenza ngokwehlukile kungeke kubandlulule ngokungenasidingo nanoma yibaphi abavoti kumbe ithimba labavoti elithile;
 - (j) kuhlinzekwe ngokwanele uhlelo lokuqokwa kwamalungu.
- (2) Lapho isigungu esilawula isikole siqoka ukubamba ukhetho usuku lonke, kumele uthishanhloko–
- (a) kusasele okungenani izinsuku ezingamashumi amabili nanye (21), athumele isaziso esibhaliwe sokhetho eNhlokweni yoMnyango esifaka isicelo sokunikezwa imvume yosuku lokhetho;
 - (b) ahlinzeke ngezizathu eziphoqayo ukuba aqoke ukubamba ukhetho usuku lonke esikhundleni sokuluqhuba emhlanganweni omaqondana nokhetho;
 - (c) ahlinzeke ngobufakazi bokubakhona kwezingqapheli kanye nethimba elengamele ukhetho ngalolo suku lonke lokhetho;
 - (d) ahlinzeke ngobufakazi bokubakhona kwezinsizakusebenza zokwenza iziphakamiso kanye nokhetho ngalolo suku lonke lokhetho; futhi
 - (e) ahlinzeke ngobufakazi bokuthi ukufunda nokufundisa esikoleni angeke kwaphazamiseka ngenkathi kuqhutshwa ukhetho ngalolo suku.
- (3) Ngaphambi kokuba kukhishwe imvume yokubamba ukhetho usuku lonke kunoma yisiphi isikole, kumele iNhloko yoMnyango ibhekisise izihlinzeko zebinzana (2) futhi kumele agculiseke ukuthi konke okudingekayo okuqondene nokhetho isikole sihlangabezane nakho.
- (4) Isinqumo seNhloko yoMnyango kumele isikole saziswe ngaso kungakapheli izinsuku eziyishumi nane (14) isicelo sesikole samukeliwe.
- (5) Ngaphambi kosuku lokhetho, iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni kumele siqinisekise ukuthi –
- (a) isikole sigunyazwe ngokubhaliwe yiNhloko yoMnyango ukuba sibambe ukhetho usuku lonke;
 - (b) lukhona uhlelo losuku lokhetho;
 - (c) bonke abaphakanyisiwe bayithumelile imininingwane yabo esikoleni futhi sekumi ngomumo ukuba kubekwe kumbe kuxhonywe ngaphandle esiteshini sokuvota;
 - (d) isikhathi sokuvala sizozivumela izingqapheli kanjalo nethimba elengamele ukhetho ukuba bakwazi ukuya emakhaya; futhi
 - (e) ngesikhathi sokuvala, isikole sinaye umuntu okhona esiteshini ozogcina ngokuphephile amabhuku asetshenziwe maqondana nokhetho.

Ukwenziwa Kweziphakamiso zoSuku Lonke Lokhetho

19. (1) Lapho iNhloko yoMnyango inikeze isikole imvume yokubamba ukhetho usuku lonke, kumele kulandelwe lolu hlelo lokwenziwa kweziphakamiso olulandelayo -

- (a) uthishanhloko kumele enze izaziso zomhlangano wokwenziwa kweziphakamiso futhi kumele asho usuku, indawo kanye nesikhathi salowo mhlango wokwenza iziphakamiso; futhi
- (b) kumele izaziso zomhlangano wabazali wokwenziwa kweziphakamiso zithunyelwe futhi zixhonywe ezindaweni ezizobonwa uwonkewonke esikoleni kanye nasemphakathini kusasele okungenani izinsuku ezingamashumi amabili nanye (21) kube wusuku lokhetho.
- (2) Uthishanhloko kumele aqinisekise ukuthi –
- (a) ikhophi yesaziso somhlangano wokwenziwa kweziphakamiso kanye namafomu okwenza iziphakamiso kunikezwa bonke abafundi kusasele okungenani izinsuku ezingamashumi amabili nanye (21) kube wusuku lokhetho, futhi batshelwe nangomlomo ukuthi banikeze abazali babo izaziso kanye namafomu okwenza iziphakamiso; noma
- (b) kokunye, ikhophi yesaziso kanye namafomu okwenza iziphakamiso kumele kuthunyelwe abazali babo bonke abafundi ngeposi kusasele okungenani izinsuku ezingamashumi amabili nanye (21) kube wusuku lokhetho; noma
- (c) zombili izindlela zokwazisa zisetshenziswe, inqobo nje uma abazali kanye namalungu omphakathi bengeke babe senkingeni yokuthi azifinyeleli kubona; futhi
- (d) isaziso kanye namafomu okwenza iziphakamiso kumele, uma kunokwenzeka, kubhalwe ngolimi olusetshenziswa esikoleni kanye nangolimi olusetshenziswa emakhaya abafundi ukuze kuqinisekiswa ukubandakanywa kwawo wonke umuntu.
- (3) Isaziso kumele sazise abazali ukuthi ifomu lokwenziwa kweziphakamiso kumele ligcwaliswe futhi lisayinwe yilowo ophakanyiswayo, ophakamisayo kanye nowesekayo bese libuyiselwa esikoleni ezinsukwini eziyishumi nane (14) ngaphambi kokuba kube umhlangano wokwenziwa kweziphakamiso futhi kumele libandakanye imininingwane yophakanyiswayo okuningwe kubinzana (7).
- (4) Ngenkathi kuqhubeka umhlangano wokwenziwa kweziphakamiso, kumele iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni sihambisane nebinza elimaqondana nekhoram kanye nohlelo lokwenziwa kweziphakamiso okuningwe emabinzani 13 no 14 ngokulandelana.
- (5) Ophakanyiswayo angaphakanyiswa futhi esekwe kuphela umuntu osohlakeni olufanayo nalolo alumele lowo ophakanyiswayo.
- (6) Isikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni kumele siqinisekise ukuthi nanoma yimuphi umuntu ofanelekile ukuba aphakanyiswe futhi ofunayo ukuphanyiswa uvumelekile ukuba abambe iqhaza ohlelweni lokwenziwa kweziphakamiso futhi lowo muntu alethe imininingwane yakhe ebalula -
- (a) igama nesibongo sakhe;
- (b) amagama kanye nezigaba izingane zakhe ezikuzo esikoleni;
- (c) umsebenzi awenzayo kanye nekhono analo kumbe isipilyoni;
- (d) umbiko oshoyo ukuthi uyafaneleka ukuba ilungu lesigungu esilawula isikole njengalokhu kuchaziwe ebinzani 4; kanye
- (e) nombiko wakhe obalula umthelela angabanawo esikoleni.
- (7) Emhlanganweni wokwenziwa kweziphakamiso kumele iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni sicele ukuba sihlizekwe ngemininingwane yabo bonke abaphakanyisiwe.
- (8) Emva kokwenziwa kweziphakamiso, kumele iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni sicubungule futhi sichithe ukuphakanyiswa kwanoma yimuphi ophakanyisiwe -
- (a) ukuphakanyiswa kwakhe okungasekelwanga muntu;
- (b) ongafanelekile ukungenela ukhetho;
- (c) ongagcwalisanga futhi ongalibuyisanga ifomu lokwenza isiphakamiso kanye nemininingwane yakhe njengalokhu kuyalelwe; futhi
- (d) ongakhombisanga ukuthanda ukusebenza esigungwini esilawula isikole.

- (9) Uma inani labaphakanyisiwe lingaphansi kwenani lamalungu elidingekayo esigungwini esilawula isikole, kumele kuthunyelwe isaziso kubazali kucelwe ukuba kuphakanyiswe amanye amagama.
- (10) Uma inani labaphakanyisiwe lilingana nenani lamalungu elidingekayo esigungwini esilawula isikole, kumele iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni simemezele ukuthi bonke abaphakanyisiwe sebengamalungu akhethiwe ngokusemthethweni futhi asizobakhona isidingo sokuba kube nosuku lokhetho.
- (11) Uthishanhloko kumele ngokubabhalela abazali, abazise ngomphumela womhlangano wokwenziwa kweziphakamiso oningwe ebinzaneni (10) futhi abazise ukuthi angeke kusadingeka ukuba kube nosuku lokhetho, kungakapheli izinsuku eziyisikhombisa (7) emva kokwenziwa kweziphakamiso.
- (12) Uma inani labaphakanyisiwe lingaphezulu kwenani lamalungu elidingekayo esigungwini esilawula isikole, kumele uthishanhloko ngokubabhalela abazali abazise amagama kanye neminingwane echaza abaphakanyisiwe abamukeliwe. Emva kwalokho kuyobe sekubanjwa ukhetho usuku lonke lapho kuyovotwa ngokuyimfihlo.
- (13) Uthishanhloko kumele okungenani kusasele izinsuku eziyisikhombisa (7) kube wusuku lokhetho anikeze abazali iminingwane echaza abaphakanyisiwe.
- (14) Akekho umuntu oyokwenza izaba zokuhlela uhlelo lokwenziwa kweziphakamiso ngendlela yokuthi kuzoba yinani kuphela lamalungu elidingekayo ukuze agweme ukhetho futhi lesenzo siyothathwa ngokuthi ukhetho olungahambanga ngendlela efanele njengalokhu kuchaziwe ebinzeni 24.

Ukuvota okhethweni losuku lonke

20. (1) Isaziso sokhetho losuku lonke kumele sithunyelwe abazali ezinsukwini eziyishumi nane (14) emva komhlangano wokwenziwa kweziphakamiso.
- (2) Kuyovotwa ngokuyimfihlo futhi kumele kusetshenziswe lolu hlelo lokuvota olulandelayo—
 - (a) bonke abavoti abafanelekile ukuvota, amagama abo avela ohlwini labavoti, ayabhekwa bese eyaphawulwa ngokudwebela ohlwini lolo;
 - (b) abavoti abadinga ukuvota ngokuyisipesheli kubandakanya kodwa kungacini ngabantu abadala, abaphila ngokukhubazeka noma abakhulelwe bayasizwa ngale kokubandlulula abanye abavoti;
 - (c) abavoti amagama abo angatholakali ohlwini lwabavoti lwaleso sikole angeke bavunyelwe ukuba bavote;
 - (d) umvoti ofaneleke ukuvota ofikile esiteshini wenziwa yonke imicikilisho yokuhlonza iminingwane yakhe yokuvota (isb. Igama lomvoti liyaphawulwa ngokudwetselwa ohlwini lwabavoti);
 - (e) abavoti abangakwazi ukufeza zonke izidingo zokhetho angeke bavunyelwe ukuvota;
 - (f) bonke abavoti banikezwa amaphepha okuvota afanele;
 - (g) izicelo zokusizwa ezenziwa ngabavoti abangakwazi ukufaka omaka emaphepheni abo okuvota ngenxa yananoma yisiphi isizathu, bayosizwa kubhekwane nabo ngokushesha;
 - (h) uhlelo lokuvotisa kanye nabasebenzi abavotisayo kuqashwa ngendlela yokuthi kuhlinzekwe iminingwane eyanele neyiqiniso ukuze kugcinwe kahle konke okuqhubekayo futhi kube lula ukungenelela uma kudingeka;
 - (i) ukuphikisa kwabavoti kubhalwa phansi bese kuthathwa isinqumo ngako ngokulandela uhlelo lokuxazulula kokushayisana kwemibono;

- (j) ukuxhumana ngendlela efanele phakathi kwabavoti, abasebenzi kubandakanya nanoma yibaphi abanye ababambe iqhaza, abangeyona ingxenye yokhetho, ukuze kuhlonishwe isithunzi somuntu kanye nokuqhakambisa ukubekezelelana;
 - (k) ukuhlonza izinkinga ezinokuqubuka noma ezikhona bese zihlaziywa ngokubheka umthelela ezizoba nawo okhethweni kanjalo nokuqhamuka nezisombululo ezingasiza;
 - (l) ukuxazululwa kwezinkinga kuya ngokubhekwa kwesimo futhi kufanelekile ukubhekana nezinkinga ngendlela efanele;
 - (m) indlela yokuxazulula izinkinga ayikhuthaze ukusebenza kahle kwesiteshi sokuvota, kufezekise umgomo wokhetho olukhululekile nolungachemile futhi akumele nangaphansi kwananoma yisiphi isimo kuphucwe ilungelo lokuvota umvoti onelungelo lokuvota; futhi
 - (n) uhlelo nenqubo yokuvota kuvulelekile ezingqaphelini eziqokwe ngokusemthethweni ngabazali okumele ziqaphe ukhetho ngaphandle kokuluphazamisa.
- (3) Isikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni singakha isu uma lingekho ibhokisi lamavoti elisemthethweni. Ibhokisi lamavoti kumele livalwe ngci emva kukuba izingqapheli sezibonile zakuqinisekisa ukuthi alinalutho.

Ikhoramu Yokhetho Losuku Lonke

21. (1) Isikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni kumele sinqume isikhathi sokuqala nokuvala kokuvota futhi kumele sikhombise lezi zikhathi esazisweni esithunyelelwe abazali.
- (2) Isikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni kumele siqinisekise ukuthi amaphepha okuvota okuvotiwe kuwona alingana namaphesenti ayishumi nanhlanu (15%) adingekayo ukuze kuqale ukuba kubalwe.
- (3) Uma amavoti engafinyelelanga kumaphesenti ayishumi nanhlanu (15%) ekhoramu adingekayo, kuyobe-ke kusho ukuthi akuzokubalwa. Okusho ukuthi kumele uthishanhloko anqume olunye usuku lokuvota futhi lolo suku kuyomele abazali baziswe ngalo kungakapheli izinsuku eziyisikhombisa (7) kusuka osukwini lokuvota lolo oluthathe usuku lonke.
- (4) Iziphakamiso ezibhalwe phansi ezamukelwa ngaphambi kokuchithwa kwalolo khetho losuku lonke zizofakwa nazo zihlanganise nanoma yiziphi ezinye ezintsha ezibhaliwe eziyokwamukelwa ngesikhathi kuhlelwa kabusha olunye usuku lokuvota oluyothatha usuku lonke.
- (5) Ukhetho olulandelayo oluyothatha usuku lonke kumele lubanjwe emva kwezinsuku eziyisikhombisa (7) kungakapheli izinsuku eziyishumi nane (14) kusukela osukwini lokuchithwa kwalolu olunye ukhetho.
- (6) Ngosuku lokhetho lwesibili, kumele ukubalwa kwamaphepha okuvota kuqhubeka emva kokuba ukuvota sekuvaliwe noma ngabe ikhoramu ayihlangananga.

Ukubalwa Kwamaphepha Okuvota

22. (1) Uma isiteshi sihlanganise amaphesenti ayishumi nanhlanu (15%) noma uma kuwusuku lokhetho lwesibili oluthathe usuku lonke, kumele iSikhulu Esihlabane Ukhetho Esikoleni siqinisekise ukuthi –
- (a) ukubalwa kuvuleleke nasezingqaphelini kanye nakulabo abakade bengenele ukhetho;
 - (b) konke ukungavumelani maqondana nokubalwa kwamavoti kubhalwa phansi ngendlela efanele;
 - (c) igama lalowo nalowo ongenele ukhetho kanye nenani lamavoti avotelwe ngawo kumenyezelwa kakhulu ukuze kuzwe izingqapheli.

- (d) ifomu elibhalwe izibalo zamaphepha okuvota liyagcwaliswa; nokuthi
- (e) lisayiniwe ipheshana lemiphumela
- (2) Isikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni kumele silinqabe iphepha lokuvota -
- (a) elingenaso isitembu sesikole noma uphawu oluhlonza isikole.
- (b) elinezimpawu (x) eziningi ezifakiwe ezingaphezu kwenani lezikhala ezikhona esigungwini esilawula isikole;
- (c) linegama lomuntu kumbe abantu abangaphakanyisiwe; noma
- (d) eligcwaliswe ngendlela elingacacisi kahle ukuthi kuvotelwa bani ophakanyisiwe kumbe obani abaphakanyisiwe.
- (3) Lapho inani lamavoti kuvotelwe abangenele ukhetho ababili noma ngaphezulu elingana futhi okuzothikameza umphumela wesiteshi, iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni sizokuzazulula ngokuphonsa phezulu uhlamvu lwemali, ukuze kubonakale ozonqoba kulaba bobabili ababenamaphuzu alinganayo. Lolu hlelo lokuhlukanisa abalinganile ngamaphuzu kumele lwenziwe ngokuvulelekile futhi ngokuvumelana kwabangenele ukhetho abakhona lapho.
- (4) Lapho Isikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni sinqabe iphepha lokuvota njengalokhu kuchaziwe ebinzaneni (2), kumele iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni sichazele bonke abamele ukhetho abakhona lapho futhi kumele sinikeze abangenele ukhetho ithuba lokubona lelo phepha lokuvota esilinqabayayo uma befuna kubenjalo.
- (5) Nanoma yimuphi ongenele ukhetho okhona lapho angasiphikisa isinqumo sesikhulu esengamele ukhetho sokubalwa kwamavoti noma sokunqaba iphepha lokuvota, yize kunjalo yiSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni esiyothatha isinqumo esingunqamula juqu.
- (6) Imininingwane emaqondana nalokho kuphikisa kumele ibhalwe emva kwephepha lokuvota lelo okuphikiswana ngalo futhi kuvele nasembikweni omaqondana nokhetho ozobhalwa yiSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni.
- (7) Uma kunokwenzeka kuba nokungeneliseki ngokuthi iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni siyehluleka ukuxazulula okuthile kumele kulandelwe inqubo yokuxazulula ukushayisana kwemibono okuchazwe ebinzani 24.
- (8) Isikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni kumele sazise abangenele ukhetho kanye nezingqapheli imiphumela futhi sisho labo abathole amavoti amaningi abaqokelwe ukuba amalungu esigungu esilawula isikole futhi sazise ngokusemthethweni ngendlela efanele labo abadle umhlanganiso.
- (9) Wonke amaphepha aphantelene nokhetho kumele iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni siwabhale ngokucacile futhi kumele sibhale usuku lokhetho kanye nako konke okuqukethwe kulawo maphepha futhi lawo maphepha kumele agcinwe ephephile esikoleni okungenani kuze kuphele ihlandla lokusebenza kwaleso sigungu esilawula isikole.

Ukusebenza Kwalesi Saziso

23. Ngaphandle uma kuhlinzekelwe ngokwehlukile kulesi saziso, zonke ezinye izindaba ezihlinzekelwe kulesi saziso ziphathelene nomhlangano omaqondana nokhetho lwezigungu ezilawula izikole siyosebenza ezikoleni ezinquma ukubamba ukhetho usuku lonke.

Ukuxazululwa Kokungaboni Ngaso Linye

24. (1) Isikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni sizonquma maqondana nazo zonke izindaba eziphathelele nokuphakanyiswa nokuqokwa kwabaphakanyisiwe bazo zonke izigaba.
- (2) Konke ukungaboni ngaso linye okuphathelele nokhetho kumele kubikwe esikhulwini esengamele ukhetho lwesikole.
- (3) Isikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni sizozama ukuxazulula konke ukungaboni ngaso linye ngendlela engenakwenzelwa nenobulungiswa. Isinqumo saso ngenkathi yokhetho singunqamula juqu.
- (4) Umvoti noma umuntu owayengenele ukhetho lwesigungu esilawula isikole ongagculisekile yisinqumo Sesikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni angafaka isikhalo esibhaliwe asiqondise eSikhulwini Esibhekele Ukhetho eSifundeni kungakapheli izinsuku eziyisikhombisa (7) emva komhlangano omaqondana nokhetho uma enezinsolo zokuthi inqubo efanelwe ukulandelwa ayizange ilandelwe ngenkathi kuqhubeka ukhetho.
- (5) (a) Uma umvoti noma umuntu owayengenele ukhetho lwesigungu esilawula isikole enlwazi lwanoma yikuphi okungenziwanga ngendlela okhethweni kungakapheli izinsuku eziyisikhombisa angazisa iSikhulu Esibhekele Ukhetho Lwesifunda ngokuthi asibhalele asazise lokho kungenzi kahle.
- (b) Uma isikhalo ngenxa yanoma yisiphi izizathu, sifakwe sekwedlule izinsuku eziyisikhombisa (7) kodwa zingakapheli izinsuku ezingamashumi ayisishiyagalolunye (90) kade kunokhetho, kumele Isikhulu Esibhekele Ukhetho Esifundeni siphanye ngaleso sikhalo futhi sithathe izinyathelo ezifanele.
- (c) Nanoma yisiphi isikhalo esitholwe emva kokuba isikhathi sesiphelile esiyizinsuku ezingamashumi ayisishiyagalolunye (90) emva kokhetho, iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esifundeni siyosiphanya futhi abhekane naso kuphela uma eyalelwe yiNhloko yoMnyango ukuba akwenze.
- (6) Ekwamukeleni isikhalo, noma ulwazi maqondana nokungahambanga kahle ngokhetho kumele iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esifundeni sijube isekela laso kumbe umsizi waso ukuba enze uphenyo kungakapheli izinsuku eziyishumi nane (14) futhi enze izincomo azithumele kusona.
- (7) Isikhulu Esibhekele Ukhetho Esifundeni emva kophenyo singamemezela ukuthi ukhetho kube olungahambanga kahle futhi singabe sesimemezela ukuba kubuye kubanjwe olunye ukhetho uma sigculisekile ukuthi -
- (a) inqubo obekumele ilandelwe ayizange ilandelwe; noma
- (b) kubekhona okungalungile okwenziwe ngesikhathi kuqhutshwa ukhetho; futhi
- (c) umphumela wokhetho kungabe usho okunye okwehlukile uma ngabe bekungekho okungalungile okwenziwe noma uma inqubo obekumele ilandelwe iye yalandelwa.
- (8) Uma nanoma yimuphi umvoti kumbe umuntu ongenele ukhetho lwesigungu esilawula isikole ekhalaza ngesinqumo seSikhulu Esibhekele e Ukhetho Esifundeni, angadlulisela isikhalo sakhe maqondana naleso sinqumo eNhlokweni yoMnyango kungakapheli izinsuku eziyishumi nane (14) ethole isinqumo lesa seSikhulu Esibhekele Ukhetho Esifundeni.
- (9) INhloko yoMnyango kumele -
- (a) isedlulisele eSikhulwini Esibhekele Ukhetho Esifundazweni kungakapheli izinsuku eziyisikhombisa (7) isamukele lesa sikhalo;
- (b) icele iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esifundazweni ukuba siphanye futhi silungise umbiko onezincomo kungakapheli izinsuku eziyishumi nane (14) isikhalo sedluliselwe kuso iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esifundazweni ; futhi
- (c) icubungule izincomo ezisembikweni oningwe ebinzaneni (9)(b), ithathe isinqumo bese lesa sinqumo sayo yazise iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esifundeni ngokubhalwe phansi kungakapheli izinsuku eziyishumi nane (14) yamukele lowo mbiko ovela eSikhulwini Esibhekele Ukhetho Esifundazweni .
- (10) Isinqumo seNhloko yoMnyango singumunqamula juqu.

Okwenziwayo Emva Kokhetho

25. (1) emva kokhetho lwamalungu esigungu esilawula isikole, uthishanhloko kumele –
- (a) kungakapheli izinsuku eziyisikhombisa (7) zomhlangano omaqondana nokhetho, azise ngokubhalwe phansi, ilungu ngalinye elikhethiwe ngokukhethwa kwalo futhi lesi saziso kumele sithunyelwe ngefeksi, ngeposi, nge-imeyili noma sihanjisiwe ngesandla;
 - (b) ngokubhalwe phansi azise iSikhulu Esibhekele Ukhetho eSifundeni ngemininingwane yokhetho, kubandakanya usuku lokhetho, amagama, izinombolo zomazisi, izinombolo zokuxhumana, ezefeksi kanye namakheli awo wonke amalungu akhethiwe;
 - (c) afake ezimvilophini yonke imininingwane ebhaliwe kubandakanya namaphepha okuvota asetshenziswe kulolo khetho bese zivalwa ngci lezo zimvilophi;
 - (k) aqinisekise ukugcinwa ngokuphephile kanye nobumfihlo bayo yonke imininingwane ebhaliwe ephathelene nokhetho okungenani kuze kuphele ihlandla lokusebenza kwaleso sigungu esilawula isikole;
 - (l) ahambise kuMqondisi wehhovisi lesifunda amakhophi ayo yonke imininingwane ebhaliwe ephathelene nokhetho ukuze kugcinwe kahle kuze kuphele ihlandla lokusebenza kwaleso sigungu esilawula isikole;
 - (f) ahambise kuMqondisi wehhovisi lesifunda ifomu elinqunyelwe ukusetshenziswa eliqukethe amagama namakheli abantu abaqokwe baba amalungu esigungu esilawula isikole;
 - (g) ahambise kuMqondisi wehhovisi lesifunda okungaba umbiko wokuphikiswa kwemiphumela yokhetho noma umbiko onemininingwane yokuphikiswa kwemiphumela yokhetho obhalwe efomini elisetshenziswayo i- Election Declaration Form;
 - (h) aqinisekise ukuthi ifomu lemininingwane eliqukethe imininingwane yelungu ngalinye lesigungu esilawula isikole esisanda kuqokwa lihanjiswa kuMqondisi wehhovisi lesifunda kungakapheli izinsuku eziyishumi nane (14) emva kokumenyezela kwemiphumela yokhetho; futhi
 - (i) azise Umqondisi wehhovisi lesifunda nganoma yiluphi ushintsho lobulungu besigungu esilawula isikole kungakapheli izinsuku eziyishumi nane (14) kube khona lolo shintsho ukuze kuqinisekise ukuthi imininingwane egciniwe iyiqiniso futhi ifanele.
- (2) UThishanhloko kanye noMqondisi wehhovisi lesifunda bazoqinisekisa ukuthi yonke imininingwane eqondene namalungu esemabhukwini aqondene nokhetho kanye neminye imibhalo ephathelene namalungu esigungu esilawula isikole igcinwa endaweni iphephile futhi iyimfihlo ukuze kuqinisekise ukuvikelwa kwemininingwane yabantu equkethwe kuleyo mibhalo.

Ukhetho Lokuchibiyela

26. (1) Esigungwini esilawula isikole kuba nesikhala uma ilungu –
- (a) lishiya isigungu ngokubhaliwe;
 - (b) lidlula emhlabeni;
 - (c) likhishwa ekubeni sesigungwini njengalokhu kuchaziwe ebinzeni 5
 - (d) lingezi emihlanganweni yesigungu esilawula isikole ize ibe mibili (2) noma ngaphezulu ngaphandle kokubhala isixoliso sokungabibikho.
 - (e) likhishwa esikhundleni ngokuhambelana nezimiselo zenqubo yokuziphatha echazwe esigabeni 18A soMthetho; noma
 - (f) lingasangeni esigabeni samalungu elisimele ngaleso sikhathi sokhetho;
- (2) Kufanele isikhala simenyazelwe uma kungukuthi isibalo sabafundi abamukeliwe siye senyuka ngamaphesenti ayishumi (10%) noma ngaphezulu njengalokhu kuchaziwe ebinzaneni 2 (6)(a).

- (3) Ukhetho lokuchibiyela kumele lubanjwe uma kungukuthi –
- (a) inani lamalungu ohlaka lwabazali asesigungwini esilawula isikole linciphile lalingana nenani noma laba ngaphansi kwesamba sesisonke samalungu amanye esigungu esilawula isikole;
- (b) ilungu lohlaka lwamalungu esigungu esilawula isikole okubhekiswe esigabeni 23 soMthetho lingasamelekile esigungwini esilawulayo.
- (4) Isikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni kumele sisingathe ukhetho lokuchibiyela kungakapheli izinsuku ezingamashumi ayisishiyagalolunye (90) kuvuleke isikhala.
- (5) Uma, noma kunini, isibalo sabazali singedluli esibalweni samanye amalungu anamagunya okuvota esehlangene, isigungu esilawulayo kufanele ngesikhathi kusalindwe ukhetho lokuchibiyela, siqoke abazali abanamalungelo okuvota.
- (6) Uma kuvuleka isikhala esikhathini esingaphezu kwezinyanga eziyisithupha (6) ngaphambi kokuphela kwehlandla lesigungu esilawulayo esivele sikhona, kumele iSikhulu Esibhekele Ukhetho Esikoleni sisingathe ukhetho lokuchibiyela ngokulandela imigomo nemibandela ebalulwe ebinzeni 11.
- (7) Uma kuvuleka isikhala enkathini engaphansi kwezinyanga eziyisithupha (6) ngaphambi kokuphela kwehlandla lesigungu esilawulayo ngenxa yokushiya komzali othile, lolo hlaka oluthintekile ngenxa yokushiya kwalowo kumele liqoke ozolekelela ngokuba kuvote iningi ukuze kugcwaliswe isikhala lesi kuze kube kuphela isikhathi esesisele sokusebenza kwesigungu esilawulayo;
- (8) Ilungu elifakwe ngenhloso yokuzolekelela elibalulwe ebinzaneni (7) ngenhla lithatha ilungelo lokuvota lalelo lungu elishiyile.
- (9) Ilungu eliqokwe ngokuhambisana nalesi sigaba liba yilungu ngalelo hlandla elingakapheli lalelolungu elingene ezicathulweni zalo inqobo nje uma lisafanelekile.

ISigungu Esilawula Izikole Ezimbili Noma Ngaphezulu

27. (1) ILungu Lesigungu Esiphezulu linganquma ukuthi ukulawulwa kwezikole zikahulumeni ezimbili (2) noma ezingaphezulu kumele kwethweswe isigungu esilawulayo esisodwa uma kuzoba ngokubhekelela imfundo ezikoleni ezithintekayo.
- (2) ILungu Lesigungu Esiphezulu ngeke lakwenza lokhu okubalulwe ebinzaneni (1) ngaphandle uma -
- (a) linikeze isaziso kuGazethi yeSifundazwe ngokumaqondana nenhloso yalo yokwenza lokhu;
- (h) linikeze izinhlangothi ezinentshisekelo ithuba lokwenza izethulo ezibhaliwe esikhathini esiyizinsuku ezingekho ngaphansi kwezingamashumi amathathu (30); futhi
- (i) lizicubungule ngokuzibhekisisa zonke iziphakamiso.

Ukuhlakazwa Kwesigungu Esilawula Isikole

28. (1) ILungu Lesigungu Esiphezulu lingasihlakaza isigungu esilawula isikole uma -
- (a) isikole singasasebenzi kahle, sivaliwe, sibeka impilo engcupheni kumbe sinokubeka nanoma ngubani engozini kuleso sikole;
- (b) isikole sihlanganiswa nesinye, sivalwa, kuhlukaniswa phakathi isikole kumbe nanoma yikuphi okunye ukuhlelwa kwabusha kwesikole okwenzekayo;
- (c) libona ukuthi lesi sigungu asisawumelele umphakathi isikole esabe sakhelwe wona; noma
- (d) kungenxa yokulawula ngendlela engafanele, isikole sesingasasebenzi futhi uhlelo lokufundisa nokufunda lungasaqhubeki kuleso sikole.

- (2) Ngokwamukelwa emhlanganweni wabazali bebonke kwesiphakamiso sokungasabethembi ubuholi besigungu esenziwe abazali abasohlakeni lwabazali abavotile abangekho ngaphansi kwamaphesenti ayishumi nanhlanu (15%), iLungu Lesigungu Esiphezulu lingasihlakaza isigungu esilawula isikole.
- (3) ILungu Lesigungu Esiphezulu lingahlakaza nanoma yisiphi isigungu esilawula isikole esingasalawuleki, esingasasebenzi kumbe nganoma yisiphi esinye isizathu elibona kufanelekile ukuba lenze njalo futhi nangokukhathalela imfundo esifundazweni.
- (4) ILungu Lesigungu Esiphezulu lingasihlakaza isigungu esilawula isikole, ngokwebinzana u-(1), (2) noma u-(3), ngaphandle uma –
- (a) liyokwazisa leso sigungu esilawulayo esithintekayo ngenhloso yaso yokusihlakaza;
 - (b) liyonikeza leso sigungu esilawula isikole ithuba elanele lokwenza izethulo zokuthi kungani kungafanele lisihlakaze;
 - (c) liyozicubungulisisa kahle lezo zethulo ezenziwe; futhi
 - (d) enikeze ngokubhaliwe isaziso ngesinqumo esingumnqamulajuqu esigungwini esilawula isikole emva kokucubungulisisa izethulo

Ukunikezelwa Kwamandla

29. INhloko yoMnyango ngokubhaliwe inganikezela kunanoma yimuphi umsebenzi oqashwe ngaphansi komnyango imisebenzi kanye namandla ejutshwe ukuba iyenze kumbe iwasebenzise ngokwale saziso.

Ukuchithwa Kwesaziso

30. Lapha kuchithwa iSaziso seSifundazwe uNo. 1325 esishicilelwe kuGazethi yeSifundazwe saKwaZulu-Natali mhla ka 09 March 2015

UMTHANDENI ERICK DLUNGWANA

ILungu Lesigungu Esiphezulu Sesifundazwe saKwaZulu-Natali elibhekele Ezemfundo

ISHEDULI A

**UKUBUNJWA KWESIGUNGU ESILAWULA ISIKOLE SIKAHULUMENI ESIJWAYELEKILE
NGOKOHLBO NESIBALO SABAFUNDI ESAMUKELIWE**

UHLOBO LWESIKOLE	ISIBALO SABAFUNDI ESAMUKELIWE	UTHISHA NHLOKO	ISIBALO SOTHISHA	ISIBALO SAMALUNGU ANGABAFUNDI	ISIBALO SAMALUNGU ANGABASEBENZI	ISIBALO SAMALUNGU ANGABAZALI	INANI SELILONKE LAMALUNGU
Isikole samabanga aphansi	Kusuka ku-1 kuya e-159	1	1	0	1	4	7
Isikole samabanga aphansi	Kusuka e-160 kuya kuma-700	1	2	0	1	5	9
Isikole samabanga aphansi	701 nangaphezulu	1	3	0	1	6	11
Isikole samabanga amaphakathi	Kusuka ku-1 kuya kuma- 649	1	2	2	1	7	13
Isikole samabanga amaphakathi	650 nangaphezulu	1	3	3	1	9	17
Isikole esiyinhlanganise la yamabanga	Kusuka ku-1 kuya kuma- 499	1	2	2	1	7	13
Isikole esiyinhlanganise la yamabanga	500 nangaphezulu	1	3	3	1	9	17